

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

Петриляк Андрій Іванович

УДК 330.5:338.2

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Формування інвестиційного потенціалу національної економіки у контексті
реалізації державної інвестиційної політики

Публічне управління та адміністрування

281 «Публічне управління та адміністрування»

_____ А.І.Петриляк

Науковий керівник Струк Наталія Петрівна, к.е.н., доцент _____
(підпис)

Допущено до захисту

В.о.завідувача кафедри

_____ І.П.Лопушинський

Рецензент

_____ Я.І.Арабчук

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Івано-Франківськ - 2023

АНОТАЦІЯ

Петриляк А.І. Формування інвестиційного потенціалу національної економіки у контексті реалізації державної інвестиційної політики.– Рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2023.

Узагальнено теоретичні основи формування інвестиційного потенціалу національної економіки. Розглянуто сутність та особливості понять державна інвестиційна політика та інвестиційний потенціал національної економіки.

Проаналізовано сучасні тенденції формування інвестиційного потенціалу економіки. Охарактеризовано структурні елементи інвестиційного потенціалу. Узагальнено основні засади реалізації державної політики забезпечення інвестиційного потенціалу національної економіки.

Розглянуто основні засади механізму формування інвестиційного потенціалу національної економіки. Сформовано напрями посилення інвестиційного потенціалу України.

Ключові слова: інвестиційна політика, інвестиційний потенціал, фактори, елементи, механізм, напрями посилення інвестиційного потенціалу

ANNOTATION

Petryliak A. I. Formation of the Investment Potential of the National Economy in the context of the State Investment Policy Implementation. - Manuscript.

Master's thesis, specialty 281 "Public administration". – Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. – Ivano-Frankivsk, 2023.

The theoretical foundations of formation of the investment potential of the national economy are generalized. The essence and features of the concepts of state investment policy and investment potential of the national economy are considered.

The current trends in the formation of the investment potential of the economy are analyzed. The structural elements of the investment potential are characterized. The basic principles of implementation of the state policy of ensuring the investment potential of the national economy are generalized.

The basic principles of the mechanism of formation of the investment potential of the national economy are considered. The directions of strengthening the investment potential of Ukraine are formed.

Keywords: investment policy, investment potential, factors, elements, mechanism, directions of strengthening of the investment potential.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	9
1.1 Державна інвестиційна політика: сутність та особливості	9
1.2 Сутність інвестиційного потенціалу національної економіки	16
РОЗДІЛ 2	
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРЕДУМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	25
2.1 Сучасні тенденції формування інвестиційного потенціалу економіки і окремих його складників	25
2.2 Структурні елементи інвестиційного потенціалу	32
2.3 Основні засади реалізації державної політики забезпечення інвестиційного потенціалу національної економіки	38
РОЗДІЛ 3	
НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ І ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	47
3.1 Основні засади механізму формування інвестиційного потенціалу національної економіки	47
3.2 Напрями посилення інвестиційного потенціалу України	60
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73

ВСТУП

Актуальність теми. Однією з нагальних та актуальних проблем на сьогодні є ефективне використання інвестиційного потенціалу країни, адже розвиток будь-якої національної економіки базується на певному інвестиційному потенціалі. Чим більший інвестиційний потенціал країни, тим ефективніше формуються додаткові можливості для соціально-економічного зростання, створення передової економіки побудованої на новітніх технологіях. Від стану інвестиційного потенціалу залежать масштаб і якість результатів економічної діяльності. Якщо інвестиційний потенціал зменшується, то не виключається скорочення економічної діяльності, що тягне за собою погіршення соціального становища суспільства. Тому в умовах кризових явищ та економічної нестабільності використання ресурсів інвестиційного потенціалу повинно в першу чергу спрямовуватися на стабілізацію економічних процесів у державі та створення основи для економічного зростання, що в свою чергу буде сприяти підвищенню конкурентоспроможності економіки України.

Особливої актуальності набувають питання формування інвестиційного потенціалу України в умовах її європейської інтеграції. Адже національна економіка країни стає більш відкритою, що активізує зовнішньоекономічну діяльність вітчизняних підприємств, сприяє розширенню співпраці з іноземними партнерами. За таких умов відбувається зростання потоку інвестиційних коштів з одних країн в інші. Інвестиційний потенціал країни висвітлює можливість їх успішного залучення у вигляді довгострокових грошових внесків, а його реалізація передбачає фактичне використання цих інвестиційних можливостей, що є необхідним для пріоритетних, нових і перспективних галузей країни. Для України формування інвестиційного потенціалу є особливо важливим під час відновлення економіки після російсько-української війни, адже саме за рахунок інвестицій від партнерів відбуватиметься перший етап реконструкції важливих сфер інфраструктури країни. Необхідним є правильне формування пріоритетів для

сфер залучення інвестицій, що сприятиме подальшому прискореному та інноваційному розвитку країни у визначених сферах.

Обґрунтування вибору теми дослідження. Різномасштабність напряму дослідження, численність підходів, спрямованих на розвиток інвестиційного потенціалу як основного елементу національної економіки, набули свого висвітлення в працях вітчизняних науковців: С. Гречаної, І. Заблудської, М. Майорової, О. Маслак, Р. Мудрака, А. Пересади, О. Сукач, Н. Прямухіної, А. Ходжаян, В. Яценка. Концептуальні основи теорії управління інвестиціями розглядали у своїх працях такі відомі зарубіжні науковці, як: Г. Александер, Д. Бард, Г. Бірман, Д. Б'юкенен, Л. Гітман, М. Джонк, Р. Дорнбуш, А. Кейн, Д. Кейнс, А. Маркус, А. Маршал, Л. Самуельсон, Д. Стігліц, О. Ульямсон, С. Фішер, Р. Шмаленз, С. Шмідт та інші. Дослідженню процесів формування інвестиційного потенціалу присвячені наукові праці І. Бланка, В. Гейця, А. Гриценка, В. Кириленка, Т. Косової, Т. Майорової, А. Пересади, А. Поручника, С. Реверчука, Н. Татаренко, А. Ткача, Л. Федулової, О. Ястремської та інших. Вивчення теоретичних та практичних розробок авторів дає підстави стверджувати, що ними розкрито зміст і визначено складники інвестиційного потенціалу та сформовано основні засади й практичні інструменти його розвитку. Проте в сучасних умовах потрібне поглиблення наявних наукових підходів та розроблення нових із метою вирішення актуального науково-практичного завдання - реалізації інвестиційного потенціалу України в умовах повномасштабної війни та майбутнього відновлення економіки, що потребує більш детального огляду та побудови нових заходів щодо формування такого потенціалу.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є розвиток теоретико-прикладних засад формування інвестиційного потенціалу національної економіки з урахуванням впливу чинників його підвищення у контексті реалізації державної інвестиційної політики.

Відповідно до визначеної мети передбачено вирішити такі завдання:

– розкрити сутність понять **державна інвестиційна політика та інвестиційний потенціал країни;**

- охарактеризувати сучасні тенденції формування інвестиційного потенціалу економіки;
- визначити напрями посилення формування інвестиційного потенціалу національної економіки України.

Об'єкт дослідження - економічні відносини між суб'єктами економіки, що виникають під час реалізації державної політики підвищення інвестиційного потенціалу національної економіки.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні засади посилення інвестиційного потенціалу країни.

Методи дослідження. Методичною основою магістерської роботи є фундаментальні положення теорії державного регулювання економіки, інвестування, інвестиційного менеджменту, наукові праці щодо підвищення інвестиційного потенціалу національної економіки. Відповідно до визначених завдань використано такі методи дослідження: бібліометричний аналіз – для аналізу еволюції теорії управління інвестиційним потенціалом національної економіки; логічне узагальнення та компаративний аналіз – під час формування основних засад реалізації державної політики управління інвестиційним потенціалом національної економіки, класифікації підходів до оцінювання інвестиційного потенціалу національної економіки; метод інтегрального показника, групування, порівняння при аналізі інвестиційного потенціалу України, його порівняльної оцінки з іншими країнами; методи аналізу та синтезу при визначенні заходів щодо посилення інвестиційного потенціалу України в умовах відновлення економіки після війни; графічний та табличний методи для наочного представлення результатів проведеного дослідження.

Інформаційну базу магістерської роботи складають: закони України, укази Президента України, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, звітно-аналітична інформація Національного банку України, Міністерства фінансів України та Міністерства економіки України, Державної служби статистики України; дані міжнародних організацій; аналітичні огляди міжнародних рейтингових агенцій; результати наукових досліджень із питань

забезпечення інвестиційного потенціалу національної економіки.

Новизна отриманих результатів полягає в розвитку теоретичних підходів до формування та реалізації інвестиційного потенціалу національної економіки України.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані та обґрунтовані в магістерській роботі висновки та пропозиції можуть бути використані для посилення інвестиційного потенціалу України в період післявоєнного відновлення економіки країни.

Структура й обсяг роботи. Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, три розділи, висновки, загальний обсяг яких складає 79 сторінок. У роботі вміщено 4 таблиці і 3 рисунки. Список використаних джерел містить 63 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1 Державна інвестиційна політика: сутність та особливості

Дослідження ролі державної інвестиційної політики у забезпеченні трансформації національної економічної системи з врахуванням особливостей формування інвестиційного потенціалу нерозривно пов'язаний з дослідженням сутності та особливостей такої політики. Цьому питанню присвячено праці багатьох українських науковців. Вивчення державної інвестиційної політики варто здійснювати у контексті інтеграції концепцій відповідального врядування, а відповідального ведення бізнесу, формування інвестиційного потенціалу у традиційні види економічної політики (згідно ст. 10 Господарського кодексу України), такі як фіскальна, грошово-кредитна, структурно-галузева, амортизаційна, цінова, антимонопольна, бюджетна, валютна, зовнішньоекономічна, політика інституційних перетворень, власне інвестиційна¹. За визначенням Господарського кодексу України інвестиційна політика, спрямована на створення суб'єктам господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва, переважно в галузях, розвиток яких визначено як пріоритетний, а також забезпечення ефективного використання цих коштів і здійснення контролю за ними².

Закон України “Про інвестиційну діяльність” дає визначення інвестиційної політики як комплексу заходів, який здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної та соціальної політики, виходячи з цілей і показників економічного та соціального розвитку України, державних і регіональних

¹ Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

² Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

програм розвитку економіки, державного і місцевих бюджетів, зокрема передбачених у них обсягів фінансування інвестиційної діяльності³.

Сутність державної інвестиційної політики полягає у пошуку шляхів розширення реалізації виробничого потенціалу. Так, О. Шевердіна пропонує визначити інвестиційну політику як “складову економічної політики держави, що включає комплекс правових, адміністративних та економічних заходів, що провадиться з метою поширення та активізацію інвестиційних процесів, а також регулювання капіталовкладень для контролю над структурною перебудовою виробництва, його технічного та технологічного оновлення і модернізації”⁴.

На думку О. Коюди та ін., державна інвестиційна політика являє собою “визначення структурних та кількісних потреб в інвестиційних ресурсах, збільшення джерел фінансування, вибір пріоритетних напрямів фінансування та формування ефективної пропозиції для залучення інвестицій”⁵.

На нашу думку, державна інвестиційна політика — це ряд заходів відповідних органів державної влади в напрямку ефективного здійснення інвестиційних процесів з метою забезпечення сталого економічного розвитку країни.

Основні елементи державної інвестиційної політики⁶:

- мета та завдання політики;
- економічний ефект, що очікується від її реалізації;
- склад пріоритетних сфер і об’єктів інвестування;
- принципи формування та реалізації інвестиційної політики.

Згідно із Законом України “Про інвестиційну діяльність”⁷, “об’єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, у тому числі основні фонди та оборотні кошти в усіх галузях та сферах народного господарства, цінні папери,

³ Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560- XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>

⁴ Шевердіна О. В. Інвестиційна політика України як об’єкт державної економічної політики. *Публічне управління: теорія та практика*. 2017. №4 (12). С. 111–117.

⁵ Коюда О. П., Лепейко О.П., Коюда О.В. Інвестування. К.: Знання, 2015. 452 с.

⁶ Квятковська Л. А. Структурні елементи формування державної інвестиційної політики. *Наук. вісн. Херсонського держ. ун-ту*. Сер. : Економічні науки. 2016. Вип. 17 (1). С. 46–50.

⁷ Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560- XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>

цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права. Суб'єктами (інвесторами та учасниками) інвестиційної діяльності можуть бути фізичні та юридичні особи України й іноземних держав, а також держави”.

Головна ціль здійснюваної державної інвестиційної політики полягає у залученні інвестицій в обсягах, що забезпечать реалізацію процесів диверсифікації виробництва та розширеного відтворення економіки. З огляду на залученість в інвестиційний процес усіх суб'єктів ринкової інфраструктури реалізація такої політики повинна стати каталізатором підприємницької активності, яка сформує широкі можливості для розвитку бізнесу, створення нових і розширення діючих виробництв, збільшить наповнюваність податками консолідованого бюджету держави.

З урахуванням завдань державної інвестиційної політики можна сформувати систему принципів, дотримання яких сприяє формуванню ефективної державної інвестиційної політики. Їх доцільно поділити на загальні, яких необхідно дотримуватись при розробці основних напрямів такої політики, та принципи, яких необхідно дотримуватись при оцінюванні її реалізації.

Загальними принципами політики держави в інвестиційній сфері мають бути такі⁸:

- практична потреба досягнення мети та її наукова обґрунтованість;
- поставлені цілі мають бути прозорими, зрозумілими і бажаними для населення, а також для груп з особливими економічними інтересами;
- будь-яка мета державного регулювання економіки може бути поставлена і досягнута тільки у взаємодії з усіма іншими цілями відповідно до її місця в системі пріоритетів цілей;
- створення ефективного механізму координації й тісна співпраця між учасниками реалізації політики;

⁸ Квятковська Л. А. Структурні елементи формування державної інвестиційної політики. *Наук. вісн. Херсонського держ. ун-ту. Сер. : Економічні науки.* 2016. Вип. 17 (1). С. 46–50.

- обґрунтованість, послідовність, публічність та передбачуваність державної інвестиційної політики;

- пріоритет державної підтримки стратегічно важливих для держави галузей, які забезпечують функціонування всього національного господарства, інноваційний прорив, розвиток соціальної інфраструктури, екологічну безпеку;

- відмова від практики надлишкового втручання в діяльність ринкового сектору, стимулювання залучення приватного капіталу для вирішення ключових завдань соціально-економічного розвитку країни.

Принципи, яких необхідно дотримуватися при оцінюванні реалізації державної інвестиційної політики, такі:

- принцип децентралізації інвестиційного процесу — всі інвестиційні процеси, що можуть здійснюватися без обов'язкової участі держави як партнера, передавати для реалізації приватним компаніям та фізичним особам, створювати для цього всі передумови та надавати за необхідності певні державні гарантії;

- принцип контрольованості — постійне здійснення контролю за використанням державних коштів та коштів місцевих бюджетів, що виділяються в рамках комплементарної інвестиційної політики держави для реалізації необхідних проектів;

- принцип адаптивності — постійне коригування тактичних заходів інвестиційної політики держави у зв'язку з економічним розвитком суспільства. Стратегічні орієнтири зазначеної політики повинні залишатися стабільними, оскільки постійна зміна законодавства не сприяє покращенню інвестиційного клімату країни;

- принцип ефективності — постійний моніторинг ефективності здійснення інвестиційної політики держави та коригування заходів у разі неефективної реалізації зазначеної програми та неотримання очікуваних ефектів від її впровадження;

- принцип безперервності — процес вдосконалення інвестиційної політики держави є нескінченним, і після завершення стадії досягнення означених цілей необхідно розробляти нові напрями покращення інвестиційного клімату країни;

- принцип гармонізації взаємодії — під час реалізації інвестиційної політики держави важливу роль відіграє взаємодія між органами державної влади та місцевого самоврядування.

Результатом ефективної державної інвестиційної політики є створення умов для переходу до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки, яке неможливе без динамічного розвитку законодавства, для стимулювання інвестицій. Рациональне залучення інвестицій сприяє зростанню ВВП. Інвестиційна сфера нашої країни характеризується недостатнім обсягом фінансування економіки, реальний сектор економіки відчуває хронічну нестачу інвестицій. Саме тому державна інвестиційна політика має стати одним із пріоритетів у функціонуванні економіки країни, забезпеченні її сталого розвитку.

На нашу думку, теоретичне обґрунтування формування інвестиційного потенціалу національної економіки у контексті реалізації державної інвестиційної політики лежить в площині дослідження сутності та особливостей доволі різнорідних механізмів. Думки науковців відзначаються різноманітністю не лише щодо набору елементів такого механізму, але й їх сутнісного наповнення (правові, економічні, інформаційні, мобілізаційні, фінансові та інші механізми) і термінологічної визначеності.

Так, Т. В. Максимова досліджує особливості державного механізму реалізації інвестиційної політики з наголосом на застосуванні інструментарію сталого розвитку в умовах євроінтеграції⁹.

Євроінтеграційний кон'юнктурний тренд присутній у дослідженні і Б. Головаш (інвестиційний механізм інтеграції України в європейський простір"¹⁰).

У контексті наведеної значної кількості механізмів реалізації державної інвестиційної політики слід відзначити спробу О. А. Мельниченко удосконалити їх класифікацію, яка передбачає розподіл механізмів регуляторного впливу на

⁹ Максимова Т. В. Державний механізм інвестиційної політики в Україні: дис. ... канд. екон. наук:25.00.02. Донецький ДУУ. Маріуполь, 2015. 291 с. URL: http://dsum.edu.ua/upload/diser/001_maksimova/004_diser.pdf

¹⁰ Головаш Б. Е. Інвестиційний механізм інтеграції України в європейський простір : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.02 "Світове господарство і міжнародні економічні відносини". Тернопіль, 2010. 23 с.

інвестиційні процеси за такими ознаками: форма, спосіб, етап, характер, цілі, об'єкт і рівень регуляторного впливу, а також етап інвестиційного процесу¹¹.

Спираючись на наведені підходи до трактування державної інвестиційної політики як механізму, слід відзначити, що на протигагу традиційному механізму державної інвестиційної політики сьогодні в умовах переходу до сталого розвитку першочергова роль відводиться відповідальному інвестуванню. Відповідальне інвестування у контексті реалізації державної інвестиційної політики є новим комплексним механізмом її наскрізного переосмислення, формування, здійснення та удосконалення, передусім¹²:

- за метою регуляторного впливу – створення достатнього пулу ресурсів для фінансування розвитку національної економіки;

- за формою регуляторного впливу – використання не лише інструментів державного чи корпоративного управління інвестиційним процесом, а й значної кількості нових солідарних та партнерських форм відповідального інвестування;

- за етапами регуляторного впливу: формування, реалізації та удосконалення державної інвестиційної політики на засадах відповідального;

- за способом регуляторного впливу: адміністративне; економічне; нормативно-правове; організаційне; соціально-психологічне забезпечення притаманні і відповідального інвестування, і державної інвестиційної політики;

За об'єктом регуляторного впливу: територія (держава, регіон, населений пункт); галузь чи сфера діяльності; суб'єкт господарювання; рух інвестиційних ресурсів відсутня різниця між традиційним та відповідальним механізмами державної інвестиційної політики як і за рівневою ознакою (глобальний; національний; регіональний; локальний) та етапами інвестиційного процесу: (розробка інвестиційного проєкту; залучення інвестицій; використання інвестицій; реінвестиції та/чи виведення із проєкту прибутку на інвестиції; виведення інвестицій). Не відрізняються від традиційного механізму і стадії

¹¹ Мельниченко О. А. Механізми реалізації інвестиційної політики держави. Теорія та практика державного управління. 2015. Вип. 1. С. 78–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2015_1_15.

¹² Мельниченко О. А. Механізми реалізації інвестиційної політики держави. Теорія та практика державного управління. 2015. Вип. 1. С. 78–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2015_1_15.

інвестиційного ланцюга (мобілізація, акумуляція, трансмісія, алокація та відшкодування інвестиційних ресурсів).

У цьому контексті важливим є управління інвестиційною діяльністю тому варто наголосити на тому, що основною метою управління інвестиційною діяльністю є забезпечення найбільш ефективних шляхів реалізації інвестиційної стратегії, створення сприятливого інвестиційного клімату, посилення інвестиційного потенціалу економіки країни. У процесі реалізації цієї основної мети інвестиційне управління спрямоване на розв'язання таких найважливіших завдань¹³:

- забезпечення високих темпів економічного розвитку країни за рахунок ефективної інвестиційної діяльності;
- створення високотехнологічного інвестиційного комплексу, здатного забезпечити потреби економіки в інвестиційних товарах та послугах гідної якості;
- підвищення технічного рівня виробничого апарату;
- максимізація доходів від інвестиційної діяльності;
- мінімізація інвестиційних ризиків;
- знаходження шляхів прискорення інвестиційних програм;
- створення конкурентоспроможних експортних виробництв, які будуть забезпечувати ефективні зовнішньоекономічні зв'язки України;
- забезпечення в країні фінансової стабільності в процесі здійснення інвестиційної діяльності, позитивних структурних змін в економіці, подолання диспропорцій, структурно-технічної незбалансованості економіки.

Головними показниками інвестиційної активності є, насамперед, позитивні темпи зростання як загалом, так і за категоріями (приватні та іноземні інвестиції); зростанням кількості інвестиційних проектів як загалом, так і в окремих галузях і територіях; збільшення частки або обсягу включення в діловий обіг того чи іншого виду ресурсів.

¹³ Пшенична В. П. Особливості формування та розвитку механізму реалізації державної інвестиційної політики в Україні. *Економіка та держава*. 2010. №6. С. 59–61.

Серед слабких сторін у реалізації державної інвестиційної політики варто виділити: військові дії в країні, нестабільну політичну обстановку, що є основною умовою для залучення інвестицій в країну, відсутність стимулюючого відповідного законодавства в інвестиційній та податковій сфері, у сфері державно-приватного партнерства, низький рівень капіталізації підприємств, що зменшує їх фінансові та інвестиційні можливості, високий ступінь залежності державного бюджету від трансфертів, низький рівень професійної компетентності (відсутність висококваліфікованих кадрів).

1.2 Сутність інвестиційного потенціалу національної економіки

Для точного розуміння змісту терміну «інвестиційний потенціал», необхідно першим кроком ознайомитися зі складовими цього поняття, а саме з сукупністю взаємодії двох термінів: «інвестиції» та «потенціал», що дозволить суттєво підвищити правильність його оцінки. Згідно із статтею 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність», «Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект»¹⁴. Поняття ж «потенціал» визначається, як сукупність всіх наявних можливостей, продуктивних сил, засобів, прихованих здатностей, резервів чого-небудь, що можуть бути використані за відповідних умов та виявлені в будь-якій галузі або сфері^{15 16}.

З наукової точки зору термін «потенціал» – це «...максимальні можливості раціонально використовувати всі види ресурсів для досягнення поставлених цілей з урахуванням впливу середовища, в якому функціонують усі суб'єкти господарювання»¹⁷. Економічна сутність та зміст терміну «інвестиційний потенціал» в науковій літературі трактується досить широко в результаті різних

¹⁴ Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560- XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>

¹⁵ Потенціал. Словник української мови : веб-сайт. URL: <http://sum.in.ua/s/potencial>

¹⁶ Кобушко І.М. Стратегія розвитку інвестиційного ринку: теоретичні засади та вітчизняні реалії : монографія. Суми : СумДУ, 2012. 517 с.

¹⁷ Шамота Г. М. Особливості інвестиційного потенціалу України на сучасному етапі розвитку економіки. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/26.pdf

теоретичних підходів до його дослідження. Обґрунтування економічної сутності інвестиційного потенціалу економіки країни, як і раніше досить актуальне, особливо в світлі сучасних змін в національній та світовій соціально-економічних системах.

Таким чином, спираючись на вище наведені дефініції терміну, можна зробити такий висновок, що інвестиційний потенціал – це кількісна характеристика, що враховує основні макроекономічні індикатори та характеристики у вигляді сукупності наявних об'єктивних передумов для інвестицій і майбутнього розвитку економіки країни, що залежать як від наявності і різноманітності сфер та об'єктів інвестування, так і від економічного розвитку території і не реалізованих в даний час потенційних можливостей зростання.

Науковці застосовують різні підходи до визначення поняття «інвестиційний потенціал». Одна група науковців розглядає інвестиційний потенціал з точки зору визначення ресурсів, які необхідні для досягнення поставлених цілей, друга група визначає фактори, що обумовлюють рівень інвестиційного потенціалу, третя група робить наголос на завданнях, які можуть вирішені у процесі реалізації потенціалу, четверта – поєднує декілька підходів.

Визначення, запропоноване Н. О. Титаренко¹⁸, акцентує увагу на наявності внутрішніх інвестиційних ресурсів, які згодом матеріалізуються у суспільні блага. Таке визначення, на думку автора, не розкриває головного аспекту інвестиційного потенціалу країни – можливості залучити в економіку більше ресурсів, аніж використати лише наявні.

Інші науковці також виокремлюють лише наявну сукупність інвестиційних ресурсів, але наголошують на важливості досягнення ефекту синергізму при їх використанні, що акцентує увагу не на можливості залучити або створити інвестиційні ресурси, а на можливості їх використати, що також є важливою складовою поняття, додаючи критерій результативності залучених ресурсів.

Я. В. Кобушко вбачає в інвестиційному потенціалі здатність економічної системи формувати інвестиційні ресурси, зазначаючи при цьому необхідність

¹⁸ Титаренко Н.О., Поручник А.М. Теорії інвестицій: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2010. 160 с.

дотримання екологічних умов¹⁹. Головна ідея визначення полягає у можливості забезпечити формування інвестиційних ресурсів, але її доповнення у вигляді дотримання екологічних умов може перешкоджати поширенню цього терміну на здатність країни залучати або створювати інвестиції у деяких виробничих галузях, які мають екологічні наслідки для довкілля. Таким чином можуть не враховуватись заводи чорної металургії, що є гуманним з точки зору захисту довкілля, але не є об'єктивним врахуванням всіх інвестиційних можливостей країни.

Визначення, запропоноване науковцями²⁰ базується на наявних і потенційних інвестиційних ресурсах. Вони ототожнюють термін «інвестиційний потенціал» з «інвестиційним попитом», що означає лише потребу в інвестиціях. Таким чином автор не включає до поняття величину пропозиції інвестиційних ресурсів, на яку формується попит з іншої сторони.

На відміну від цих авторів, Я. І. Єлейко розглядає інвестиційний потенціал як наявність не інвестиційних ресурсів чи попиту на них, а передумов, необхідних для їх залучення²¹. Так, він виокремлює економічні, соціальні і природно-географічні властивості як необхідні для створення сприятливого інвестиційного середовища.

В свою чергу А. Г. Загородній виокремив науково-технологічні, фінансово-економічні, виробничі та культурно-освітні властивості, прибравши природно-географічні²². На думку автора останні також мають значний вплив на можливість країни залучити інвестиції, адже природні ресурси можуть виступати додатковою сферою для їх залучення. Цим же підходом користуються А. О. Єпіфанов та М.В.Мінченко, які не розрізняють фактори, а об'єднують їх під «сукупністю усіх

¹⁹ Кобушко Я.В. Еколого–економічна оцінка відтворення інвестиційного потенціалу регіону: дис. ... канд. екон. наук. Суми, 2012. 237 с.

²⁰ Кобушко І. М., Чухно Р. Ю. Оцінка інвестиційного потенціалу України з урахуванням інфраструктурних змін. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. № 3. 2021. С.102-119.

²¹ Єлейко Я.І., Єлейко О.І., Раєвський К.Є. Інвестиції, ризик, прогноз. Львів: Львівський банківський інститут НБУ, 2010. 176 с.

²² Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово–економічний словник. К. : Знання, 2017. 1072 с.

факторів»²³. П. Жук доповнює цю сукупність важливістю досягнення результату шляхом забезпечення інвестиційних потреб²⁴.

Руденко О. А. пропонує розглядати інвестиційний потенціал як кількісний показник, що безпосередньо робить його об'єктивною оцінкою. Оцінюються макроекономічні показники та фактори виробництва як можливість залучати та створювати інвестиційні ресурси. Інвестиційний потенціал, на думку автора, може бути оцінений шляхом використання різних підходів, але перш за все повинен бути описовим поняттям, яке висвітлює можливості країни залучити та ефективно використати інвестиційні ресурси²⁵.

Визначення, запропоноване Б. Л. Луцівим, можна умовно розділити на дві складові: 1) результат, який досягається при ефективному використанні можливостей; 2) фактор подальшого розвитку, який базується на здійсненні інвестиційної діяльності. Таким чином простежується зв'язок між результатом діяльності та подальшим розвитком, який на ньому базується. Таке трактування суттєво відрізняється від попередніх, адже включає фактор самого результату в перелік передумов, які сприяють подальшому веденню інвестиційної діяльності²⁶.

О. А. Руденко у своїй праці підкреслив значимість можливості ресурсів перетворитись на інвестиції та їх спрямованість на отримання прибутку учасниками. Втім треба зазначити, що очікуваним результатом не завжди є тільки прибуток. Іноді від вкладених інвестицій більше очікується соціальний ефект, який може не приносити великого прибутку, але чинитиме вагомий вплив на суспільство або довкілля. Тобто таке визначення не враховує можливість вкладення інвестицій, які спрямовані не на прибуток²⁷.

Визначення З. В. Герасимчука включає максимальні можливості щодо раціонального залучення та використання інвестиційних ресурсів із врахуванням

²³ Єпіфанов А.О., Міщенко М.В., Дадашев Б.А. Управління регіоном: навч. посіб. Суми: УАБС НБУ, 2018. 361 с.

²⁴ Жук П. В., Сірик З. О. Інвестиційний потенціал територіальних громад: суть поняття та питання управління. Регіональна економіка, 2017. № 2. 16 с.

²⁵ Руденко О. А. Формування інвестиційного потенціалу національної економіки: автореф. дис. ... канд. екон.наук. / Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2018. 22 с.

²⁶ Луців Б.Л., Стечишин Т.Б. Інвестиційний потенціал банківської системи України. Фінанси України, 2009. № 9. 67 с.

²⁷ Руденко О. А. Формування інвестиційного потенціалу національної економіки: автореф. дис. ... канд. екон.наук. / Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2018. 22 с.

природно-геополітичних та соціально-економічних особливостей території. Таке визначення, на думку автора, найбільш точно характеризує поняття інвестиційного потенціалу, адже об'єднує в собі два головних фактора: можливість залучити ресурси та можливість ефективно їх використати²⁸.

Всі попередні автори роз'єднували їх, акцентуючи увагу лише на одній з цих двох складових. Систематизація наведених трактувань дозволяє виокремити наступні підходи до визначення поняття «інвестиційного потенціалу» (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 - Погляди та підходи вчених щодо поняття «інвестиційний потенціал»

Підходи	Особливості
Ресурсний	Сукупність ресурсів для здійснення інвестиційної діяльності
Факторний	Сукупність об'єктивних передумов або факторів для здійснення інвестиційної діяльності на території країни
Результативний	Здатність країни ефективно використовувати інвестиції для досягнення певного результату
Комплексний	Поєднання декількох підходів до визначення

Перший підхід, який використали в своїх визначеннях Н. О. Титаренко та Я. В. Кобушко, можна визначити, як ресурсний. Він передбачає розкриття сутності інвестиційного потенціалу через формування інвестиційних ресурси та їх використання, не розглядаючи фактори їх залучення. Даний підхід не включає здатність країни нарощувати інвестиційні ресурси, що на нашу думку є важливою складовою інвестиційного потенціалу.

Деякі науковці вбачають в інвестиційному потенціалі не лише наявність інвестиційних ресурсів, а фактори щодо їх залучення, через що виокремлюється другий підхід – факторний, який включає сукупність всіх об'єктивних передумов

²⁸ Герасимчук З.В. Ткачук В.Р. Інвестиційний потенціал регіону: методика оцінки, механізми нарощування: монографія. Луцьк: Надстир'я, 2014. 232 с.

або факторів для ведення інвестиційної діяльності, а не лише фінансових. Факторний підхід є найбільш поширеним та простежується у визначеннях Я. І. Єлейко, А. О. Єпіфанова, А. Г. Загороднього та ін. Недоліками такого підходу є огляд наявності передумов лише для залучення інвестиційних ресурсів, а не їх ефективного використання, що фактично знецінює питання якості залучених інвестицій та їх результативності.

Результативний підхід дозволяє нівелювати цей недолік, підкреслюючи важливість ефективного використання інвестиції та можливості досягти бажаного результату. Але окремо такий підхід не охоплює можливості країни залучити інвестиційні ресурси для досягнення відповідного результату, що є упущенням важливої складової інвестиційного потенціалу.

Як бачимо, кожен з наведених вище підходи не охоплює всі аспекти інвестиційного потенціалу, через що досить часто науковці поєднують всі або декілька вищезазначених підходів, який можна визначити, як комплексний підхід. Так, О. А. Руденко поєднала ресурсний та результативний підходи, підкреслюючи важливість здатності ресурсів перетворитись на інвестиції та їх спрямованість на отримання прибутку учасниками. Поєднання факторного та результативного підходів простежується у визначенні П. В. Жука, який додав до сукупності факторів формування інвестиційних ресурсів необхідність наявності ефективних управлінських зусиль щодо використання особливостей території. Ще одним прикладом застосування комплексного підходу є визначення З. В. Герасимчука, який також поєднав факторний та результативний підходи. У цьому трактуванні були поєднані можливості залучення інвестиційних ресурсів з можливостями їх використання, а у факторах формування інвестицій були зазначені соціально-економічні та природно-географічні особливості регіону. Таке трактування, як вже було зазначено, поєднує дві невід'ємні складові інвестиційного потенціалу, через що найбільш повно висвітлює його сутність. Для подальшого дослідження інвестиційного потенціалу пропонується використовувати це визначення з розширенням масштабу його застосування від мезорівня до макрорівня.

У контексті нашого дослідження варто звернути увагу й на те, що в умовах сучасної ринкової економіки інвестиційний потенціал країни складається з індивідуальних інвестиційних потенціалів, які представлені на рис. 1.1²⁹.

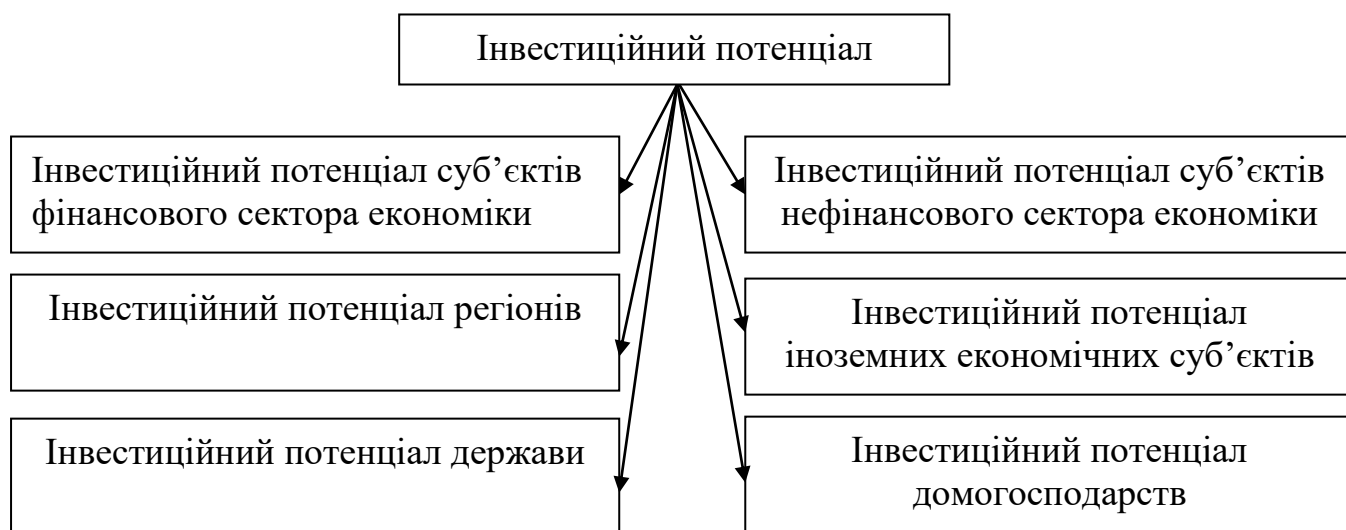

Рис.1. 1 – Складові інвестиційного потенціалу економіки країни

Всі суб'єкти підприємництва функціонують в умовах обмежених ресурсів. З цього випливає основний методологічний висновок, що кожен елемент господарської системи має певні види переваг. При цих припущеннях під потенціалом розуміється можливість і готовність суб'єктів ринку спеціалізуватися в тих видах діяльності і виробництва, за якими в кожен момент часу в них є абсолютні або порівняльні переваги. При визначенні інвестиційного потенціалу враховується сукупність вагомих за впливом факторів. До основних належать:

- економічні (температура інфляції, тенденції в економічному розвитку територій, існування інвестиційних об'єктів та інше);
- ресурсно-сировинні (наявність запасів природних ресурсів та ін.);
- політичні (стабільність та професіоналізм органів влади та ін.);
- трудові (наявність робочої сили, рівень освіти, рівень безробіття та ін.);
- виробничі (виробничі та фінансові результати діяльності в секторах економіки регіону, натуральних та вартісних обсягів виробництва, обсягу

²⁹ Кобушко І. М., Чухно Р. Ю. Оцінка інвестиційного потенціалу України з урахуванням інфраструктурних змін. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. № 3. 2021. С.102-119.

внутрішніх інвестиційних ресурсів підприємства, частка збиткових підприємств, можливість міжнародних економічних зв'язки та ін.);

- фінансові (обсяг доходів бюджетів, позитивний чистий фінансовий результат підприємницького сектора економіки, доходи населення та ін.);

- інноваційні (рівень розвитку науки та технологій, впровадження досягнень НТП та ін.);

- інституціональні (ступень розвитку головних інститутів ринкової економіки, рівень розвитку малого підприємництва та ін.); - інфраструктурні (економіко-географічне положення регіону та його транспортна доступність та ін.); - соціальні (забезпеченість населенням житлом та купівельна спроможність населення та ін.)³⁰.

Під категорією «інвестиційний потенціал» розуміють сукупну можливість галузевих ресурсів і здатність господарюючих суб'єктів, що оперують запасами цих ресурсів, забезпечувати в часі стійкий економічний ефект.

На думку Олександренко І.В. «інвестиційний потенціал необхідно розраховувати як сумарний показник забезпеченості фінансовими, трудовими, виробничими та природними ресурсами, які є основними важелями здійснення інвестиційних процесів у державі та окремому її регіоні. У цьому випадку під інвестиційним потенціалом можна розуміти забезпеченість території різного роду інвестиційними ресурсами, а не лише тими, що висвітлюють фінансовий бік інвестиційної діяльності»³¹.

На нашу думку для більш точного визначення інвестиційного потенціалу країни необхідно додати такий вагомий показник, як забезпеченість країни інфраструктурними ресурсами, адже існує пряма залежність між наявністю розвиненої інфраструктури та досягненням економічних, соціальних, а також політичних цілей. Наявність якісної інфраструктури дає можливість країні забезпечити стабільний розвиток економіки всієї держави, підвищити її конкурентоспроможність, забезпечити належний рівень життєдіяльності людини,

³⁰ Кукош М. С. Концепція формування інвестиційного потенціалу регіону. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. №19. С. 66-70.

³¹ Олександренко І. В. Оцінка інвестиційного потенціалу регіонів. *Регіональна економіка*. 2019. №3. С.80-91.

зняти соціальну напругу населення та інше. В той же час незадовільний стан інфраструктури призводить до погіршення якості наданих послуг у сфері охорони здоров'я та освіти, обмежує професійну підготовку висококваліфікованих кадрів, веде до скорочення трудових ресурсів, що стає вагомим перешкодою для розвитку економіки країни.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРЕДУМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

2.1 Сучасні тенденції формування інвестиційного потенціалу економіки

Актуальність проблеми формування національного інвестиційного потенціалу для виходу української економіки з тривалої економічної кризи та сталого розвитку в майбутньому є непересічною, її розв'язання потребує глибокого і всебічного дослідження. Стабілізація і розвиток економіки України значною мірою залежить від того, наскільки ефективною є інвестиційна діяльність та базовий інвестиційний потенціал. У цьому велику роль відіграє держава, яка за допомогою методів економічного регулювання може цілеспрямовано впливати на приплив зовнішніх інвестицій та відповідно формування внутрішніх. Розв'язання проблеми інвестування надасть змогу забезпечити прогресивну реструктуризацію на всіх рівнях, перехід до конкурентоспроможної економіки та формування підґрунтя для реалізації інноваційної моделі розвитку.

У контексті нашого дослідження слід звернути увагу на те, що протягом останніх десятиліть питання руху інвестиційних ресурсів між країнами набуло актуальності як серед досліджень вчених економістів, так і серед бізнес-аналітиків. Процес перерозподілу ресурсів проходить під впливом значної кількості детермінантів, ступінь значимості яких значно залежить від типу інвестування та інтересів основних стейкхолдерів. Країни в усьому світі вдаються до різних заходів для підвищення своєї конкурентоспроможності, в тому числі для підвищення інвестиційної привабливості. Результати узагальнення наукового доробку свідчать, що найбільш цінними інвестиціями є ті, які спрямовані на створення нових робочих місць, збільшення валового внутрішнього продукту та розвиток інфраструктури. Враховуючи це, уряди прагнуть стимулювати притоки

прямих іноземних інвестицій, особливо від технологічно розвинених транснаціональних корпорацій.

Н. П. Макарій виділяє такий комплекс узагальнених цілей інвестування³²:

- економічні (забезпечення економічного розвитку відповідної галузі економіки);
- політичні (розширення політичних зв'язків, підвищення політичної довіри в країні);
- правові (створення та забезпечення ефективного функціонування нормативно-правової бази, наближення її до світових стандартів);
- наукові (здійснення наукових розробок, досліджень, підвищення наукового потенціалу);
- технологічні (забезпечення новітніми технологіями та обладнанням, в тому числі екологічно безпечним, ресурсозберігаючим);
- екологічні (зменшення негативного екологічного впливу на навколишнє середовище, покращання стану навколишнього середовища за рахунок новітніх технологій та природоохоронних розробок);
- соціальні (підвищення рівня добробуту та соціальної захищеності всіх верств населення);
- культурні (розвиток культурного життя населення, відродження культурних та релігійних традицій, народних обрядів);
- загальні (підвищення іміджу та конкурентоздатності країни в цілому на міжнародному рівні).

Відповідно до аналітичних звітів рейтингових агентств та міжнародних дослідницьких інститутів Україна займає останні позиції в рейтингах легкості ведення бізнесу та привабливості інвестування. Враховуючи низькі значення макроекономічних показників, політичну нестабільність, військові дії в Україні, необхідним є пошук релевантних механізмів та інструментів забезпечення позитивного бізнес-клімату в країні та, як наслідок, підвищення інвестиційного потенціалу національної економіки. Для дослідження факторів, що впливають на

³² Макарій Н. П. Оцінка інвестиційної привабливості українських підприємств. Економіст. 2011. № 10. С. 52–60.

формування та реалізацію інвестиційного потенціалу національної економіки структуровано його складові залежно від:

- 1) ключових стейкхолдерів;
- 2) цілей;
- 3) впливу на соціально-економічне життя (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1 - Структуризація складових інвестиційного потенціалу залежно від ключових стейкхолдерів³³

Назва	Характеристика впливу
Зовнішня складова	відображення взаємовпливу внутрішнього середовища національної економіки та іноземних стейкхолдерів: інвестори, уряди інших країн, міжнародні організації, потенційні та поточні партнери по міжнародній торгівлі, туристи
Соціально-економічна	динаміка показників соціально-економічного розвитку країни, що відображає стан, потреби і потенційні можливості участі у інвестиційному процесі
Інфраструктурна складова	стан соціально-економічної інфраструктури впливає на швидкість та якість здійснення бізнес-процесів в середині національної економіки
Інноваційно-дослідницька складова	кількісні та якісні характеристики науково-дослідницької діяльності в країні та її вплив на економіку
Енергетично-ресурсна складова	наявні сировинні природні ресурси та особливості енергоспоживання економіки
Сільськогосподарська складова	якісні та кількісні показники розвитку аграрно-промислового сектору та його вплив на соціально-економічне життя в країні

Результати систематизації наукових досліджень засвідчили, що фактори інвестиційного потенціалу виокремлюють залежно від цілей стейкхолдерів, об'єктів інвестування, рівня економічного та соціального розвитку країни. На основі цього, традиційно виокремлюють такі детермінанти: чисті надходження прямих іноземних інвестицій, рівень відкритості економіки до зовнішньої торгівлі (обсяги експорту та імпорту), кількість туристів, що відвідують країну.

³³ Москаленко Б. А. Детермінанти підвищення інвестиційного потенціалу національної економіки: дис. ... к-та екон. наук: 08.00.03. Сумський державний університет. Суми, 2021. С.232.

Щодо динаміки кількості іноземних туристів в Україні (кількість прибуттів туристів за рік) за останні 10 років можна спостерігати зниження ефективності функціонування туристичної галузі, пов'язане з початком бойових дій, окупацією значної частини туристично-орієнтованих територій та погіршення соціально-політичної ситуації в цілому в країні.

Аналізуючи обсяги прямих іноземних інвестицій за 2002–2022 р.р. спостерігаємо суттєве зменшення їх обсягу на суму 6097 млн. дол. у 2009 р., що пов'язано з глобальною економічною кризою. З 2010 р. відслідковується часткове покращення ситуації завдяки новим надходженням. Проте, починаючи з 2013 р. по 2015 р., відбувається стрімке падіння обсягу залучення інвестицій через військовий конфлікт на території України. До 2020 р. прослідковуються часті коливання обсягу прямих іноземних інвестицій і в цьому ж році, у зв'язку з пандемією COVID-19 знову ж показники стають від'ємними, а в 2022 р. через війну в Україні обсяги інвестицій складають тільки 190 млн. дол. За останні 5 років лише у 2021 році прослідковується найбільш позитивна динаміка накопичених іноземних вкладень в національну економіку, проте Україна досі не досягла значень за обсягом іноземних інвестицій, які були перед початком військової агресії³⁴.

Згідно даних статистики Національного банку України основними інвесторами для України в період з 2016–2021 рр., були: Кіпр – 6218,7 млн. дол. США (42,32% від загального обсягу інвестицій з України), Латвія – 355,8 млн. дол. США (2,42%), Віргінські Острови – 212,2 млн. дол. США (1,44%), Угорщина – 69,8 млн. дол. США (0,48%), Нідерланди – 49,9 млн. дол. США (0,34%), Швейцарія – 41,7 млн. дол. США (0,28%), Республіка Молдова – 32,6 млн. дол. США (0,22%), Німеччина – 14,5 млн. дол. США (0,09%) та інші країни – 7083,3 млн. дол. США (48,21%)³⁵.

Відношення суми експорту та імпорту до внутрішнього валового продукту країни відображає рівень відкритості економіки. Максимального значення воно

³⁴ Прямі іноземні інвестиції в Україну. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2022/>

³⁵ Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/>

досягло у 2000 році (майже 120%) і протягом усього періоду аналізу коливається близько позначки 100%, відхиляючись від неї у найбільш стресові роки. Невисокий рівень даного показника дозволяє говорити про недостатню відкритість вітчизняної економіки для потоків товарів і послуг, що свідчить про невикористаний потенціал розвитку транскордонної торгівлі, особливо у формі нарощення експорту.

Аналіз сучасних підходів до дослідження соціально-економічних процесів в Україні, дозволив узагальнити основні детермінанти соціально-економічної складової інвестиційного потенціалу: динаміка внутрішнього валового продукту на душу населення, питома вага працездатного населення у загальній його чисельності, рівень безробіття. Слід звернути увагу, що період 2014–2015 років для України був дуже стресовим: були втрачені території, людські ресурси, значна сировинна база. Починаючи з 2016 року відбувалося відновлення економічного росту, переорієнтація на нові ринки. Але 2022 рік став дуже стресовим для національної економіки. Країна у стані війни та окупації є найменш привабливим об'єктом інвестування, тому цей період супроводжується відтоком капіталу, високою волатильністю національної валюти та іншими супутніми для такого стану процесами. Рівень безробіття є одним із індикаторів, що відображає рівень соціального розвитку національної економіки – чим вищий рівень безробіття, тим більша соціальна напруженість у суспільстві. Базуючись на результатах опитувань громадян, Національний банк України уточнив оцінку рівня безробіття у 2022 році. Альтернативні оцінки ринку праці підтвердили не лише значне підвищення рівня безробіття після повномасштабного вторгнення, а й позитивну динаміку на ринку праці в другому півріччі. Ґрунтуючись на отриманих даних, НБУ поліпшив оцінку безробіття у 2022 році з 25,8% до 21,1%³⁶.

До основних показників інфраструктурної складової інвестиційного потенціалу відносимо: втрати електроенергії при транспортуванні, обсяг пасажиропотоку на авіаційному транспорті, чисельність користувачів

³⁶ Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/>

стільникової мережі. Узагальнення наукових досліджень засвідчили, що традиційно до індикаторів інноваційно-дослідницької складової інвестиційного потенціалу відносять такі: кількість зареєстрованих патентів, витрати на наукові дослідження і розробки, рівень експорту високотехнологічних товарів, чисельність науковців у галузі дослідження та розробки. Варто зазначити, що ефективність функціонування науково-дослідницької сфери в Україні протягом досліджуваного періоду має тенденцію до зниження. Крім того, кількість наукових співробітників також знижується. Результати бенчмаркінг-аналізу методологій світових рейтингових дозволили визначити індикатори енергетично-ресурсної складової інвестиційного потенціалу національної економіки: обсяги споживання енергії з викопного палива, орендна плата за використання природних ресурсів, обсяги споживання енергії із відновлювальних джерел у кінцевому енергоспоживанні. Сільськогосподарська складова інвестиційного потенціалу об'єднує наступні показники: питома вага ріллі у зальній площі країни, додана вартість сільського, лісового та рибного господарств у % до ВВП, площа лісів у загальній площі країни.

Отже, результати систематизації наукових досліджень зарубіжних і вітчизняних учених дозволяють зробити висновок про відсутність уніфікованих і загально визнаних параметрів, що визначають зміст інвестиційного потенціалу національної економіки. Більшість наукових підходів з ряду позицій перетинаються між собою, межі між ними найчастіше досить умовні.

У зв'язку із цим, варто звернути увагу на те, що у роботі³⁷ запропоновано структурувати існуючі науково-методичні підходи до визначення поняття інвестиційного потенціалу національної економіки залежно від ключового стейкхолдера та його мотивів у підвищенні інвестиційного потенціалу:

- макроекономічний;
- кон'юнктурний;
- суспільно-ціннісний.

³⁷ Москаленко Б. А. Детермінанти підвищення інвестиційного потенціалу національної економіки: дис. ... к-та екон. наук: 08.00.03. Сумський державний університет. Суми, 2021. С.232.

Відповідно до макроекономічного підходу ключовим стейкхолдером є уряд країни (або інший орган виконавчої влади, відповідальний за реалізацію державної інвестиційної політики). Мотивом участі в інвестиційному процесі є задоволення потреб для забезпечення стабільного розвитку національної економіки. Сутність інвестиційного потенціалу національної економіки за цим підходом визначається як сукупність наявних інвестиційних ресурсів, обсяг яких регулюється попитом на них на внутрішньому ринку виходячи з існуючих соціальних, економічних та екологічних потреб забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Згідно кон'юнктурного підходу ключовий стейкхолдер – іноземні інвестори. Основним мотивом постає надійність капіталовкладень та їх прибутковість. Дослідженням у рамках даного підходу інвестиційний потенціал національної економіки визначається як сукупність наявних та можливих матеріальних та інтелектуальних ресурсів мультиплікативне поєднання яких формує позитивний бізнес-клімат у країні.

Суспільно-ціннісний підхід означає, що ключовий стейкхолдер – суспільство країни. Основною ціллю всього інвестиційного процесу для такого стейкхолдера є підвищення якості життя та добробуту суспільства. У межах даного підходу інвестиційний потенціал національної економіки характеризується як сукупність ресурсного, економічного, екологічного, соціального та інноваційного потенціалів національної економіки, конвергенція яких забезпечує нарощування обсягів інвестицій для задоволення наявних потреб суспільства (рівний доступ до ресурсів та екологобезпечних технологій, підвищення якості життя). Інвестори приймають рішення, базуючись на очікуваній рентабельності, що асоціюється з локацією об'єкту інвестування. Рентабельність залежить від великої кількості специфічних факторів та мотивів інвестування.

Отже, узагальнивши існуючі підходи до даної категорії, інвестиційний потенціал національної економіки пропонуємо визначати як здатність країни задовольняти потреби суспільства та підвищувати конкурентоспроможність національної економіки за рахунок формування умов ефективного використання

ресурсів соціально-економічної, інфраструктурної, інноваційно-дослідницької, енергетично-ресурсної, сільськогосподарської складових розвитку національної економіки.

2.2 Структурні елементи інвестиційного потенціалу

Світові вчені виділяють такі види мотивів під час здійснення інвестування: завоювання нових ринків; полегшення доступу до ресурсів; оптимізації ефективності господарської діяльності³⁸.

Мотив завоювання нового ринку приваблює інвесторів у країни із великим валовим внутрішнім продуктом та ринком, що активно росте. Інвестори, що опираються на мотив пошуку доступної ресурсної бази мають звернути увагу на країни, де ці ресурси видобувають або створюють з мінімальною доданою вартістю, традиційно це країни з низьким рівнем економічного розвитку та нерозвиненою інфраструктурою. Мотив пошуку оптимальної ефективності господарської діяльності змушує інвесторів орієнтуватися на географічну близькість країни походження інвестицій з країною їх розміщення з метою оптимізації витрат на транспортування ресурсів. Таким чином, проблема перерозподілу інвестиційних ресурсів напряму залежить від конкурентних переваг країни. Серед конкурентних переваг варто виділити розмір внутрішнього ринку (валовий внутрішній продукт, чисельність населення), цінова політика (інфляція національної валюти), темпи росту макроекономічних індексів та наявність і якісні характеристики природних і людських ресурсів.

Одним з індикаторів інвестиційної привабливості країни для інвестування є наявність важливих природних ресурсів. Цей показник носить відносний та умовний характер, тому Де Мело³⁹ пропонує його застосовувати в моделі оцінювання за допомогою умовних значень «роог» (країна бідна на природні

³⁸ Dunning J. H. The eclectic (OLI) paradigm of international production: past, present and future *International Business and the Eclectic Paradigm: Developing the OLI Framework*. *International Journal of the Economics of Business*. 2003. Vol. 8 (2). P. 173-190. DOI:10.1080/13571510110051441.

³⁹ De Melo M., Denizer C., Gelb A., Tenev S. *Circumstance and Choice: The Role of Initial Conditions Policies in Transition Economies*. *World Bank Policy Research Working Paper*. 1998. Vol. 15 (1). DOI: <https://doi.org/10.1596/1813-9450-1866>.

ресурси), «moderate» – середній рівень забезпеченості; «rich» – надлишок природних ресурсів.

З метою вивчення особливостей впливу окремих факторів на процеси формування і розвитку інвестиційного потенціалу національної економіки необхідно дослідити сучасні підходи до визначення структури інвестиційного потенціалу та особливостей взаємодії її елементів.

Під структурою системи найчастіше розуміють сукупність взаємозв'язків між її елементами, що необхідні і достатні для виконання функцій даної системи. З цього слідує, що структура інвестиційного потенціалу – це організована сукупність елементів інвестиційного потенціалу, що відображає його будову, поелементний склад та основний принцип його формування і розвитку. До характерних ознак структури інвестиційного потенціалу слід віднести: стабільність, збалансованість, гнучкість, синергетичність, стійкість⁴⁰.

Дослідження поглядів різних вчених^{41 42 43} дозволяє визначити основні підходи до визначення сутності структури інвестиційного потенціалу:

- ресурсний,
- функціональний,
- змішаний.

Ресурсний підхід передбачає поділ структури інвестиційного потенціалу на елементи залежно від виду і характеру ресурсів, що його складають. Згідно даного підходу складовими інвестиційного потенціалу виступають природні ресурси, трудові ресурси та засоби виробництва. Структурні елементи інвестиційного потенціалу за ресурсним підходом наведено у таблиці 2.2.

⁴⁰ Москаленко Б. А. Детермінанти підвищення інвестиційного потенціалу національної економіки: дис. ... к-та екон. наук: 08.00.03. Сумський державний університет. Суми, 2021. С.232.

⁴¹ Дікань Л. В. Сучасні підходи до визначення поняття «інноваційний потенціал». URL: <http://e-lib.gasu.ru/vmu/archive/2004/01/70.shtml>

⁴² Леонов С.В. Інвестиційний потенціал банківської системи: методологія формування та використання : дис. ... док. екон. наук : 08.00.08. Суми, 2009. 451 с.

⁴³ Тищенко В. Ф. Методичний підхід до оцінювання потенціалу публічно–приватного партнерства. Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. 2014. № 1. С. 27–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vcndtue_2014_1_6

Таблиця 2.2 - Складові інвестиційного потенціалу
за ресурсним підходом^{44 45 46}

Структурний елемент	Характеристика
Сировинні ресурси	крім уже наявних запасів у дану категорію включаємо також розвідані природні ресурси, що вже враховані для майбутнього використання, але ще не видобуті і/або не доставлені
Людські ресурси	сукупність кваліфікованих кадрів, управлінського персоналу та персоналу забезпечення функціонування
Інформація та інші нематеріальні активи	інші нематеріальні активи сукупність інформаційних технологій, способів та методів збору, обробки та передачі інформації; власне технічна, наукова, економічна інформація – патенти, дозволи, ліцензії
Матеріально-технічна база	сукупність основних фондів підприємств, в тому числі землі, приміщення, обладнання
Нормативно-правова база	сукупність діючих норм, положень, правил, наказів, що забезпечують і регулюють його діяльність та визначають інституційні обмеження діяльності на інвестиційному ринку

Структура ресурсів, їх обсяг, якість та ринкова вартість не можуть однозначно і в повному обсязі охарактеризувати потенційні можливості суб'єкта господарювання, забезпечити досягнення поставлених цілей та успішного функціонування та розвитку. З цього слідує, що ресурсний підхід до визначення структури інвестиційного потенціалу є дещо обмеженим і не в повній мірі відображає сутність досліджуваного явища. Одним із основних ендогенних чинників підвищення ефективності формування і використання інвестиційного потенціалу, забезпечення стабільності його існування та динаміки розвитку як

⁴⁴ Тищенко В. Ф. Методичний підхід до оцінювання потенціалу публічно-приватного партнерства. Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. 2014. № 1. С. 27–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vcndtue_2014_1_6

⁴⁵ Леонов С.В. Інвестиційний потенціал банківської системи: методологія формування та використання : дис. ... док. екон. наук : 08.00.08. Суми, 2009. 451 с.

⁴⁶ Дікань Л. В. Сучасні підходи до визначення поняття «інноваційний потенціал». URL: <http://e-lib.gasu.ru/vmu/archive/2004/01/70.shtml>

складної ієрархічної системи є узгодженість взаємодії функціональних підсистем, що утворюють його структуру⁴⁷.

Функціональний підхід полягає у поділі основних структурних елементів інвестиційного потенціалу за видами економічної діяльності. Оскільки таку діяльність можна умовно поділити на ту, що має безпосереднє відношення до процесу виробництва та діяльність з обслуговування і забезпечення, то й елементи інвестиційного потенціалу можна поділити на основні та допоміжні. Складові інвестиційного потенціалу за функціональним підходом: виробничий потенціал, маркетинговий потенціал, потенціал управління, потенціал забезпечення. Недоліком такого підходу є його умовний характер. Крім того, здійснюється фактичне оцінювання наявних ресурсів і показників діяльності, а не рівень потенційних можливостей досягнення таких результатів, що і складає сутність категорії «інвестиційний потенціал».

З точки зору змішаного підходу структуру інвестиційного потенціалу найчастіше розглядають за двома концептуальними ознаками: ресурсами та видами діяльності, виходить свого роду ресурсно-функціональний підхід. Так, на думку Л. Діканя та Є. Колеснікова слід виділити такі елементи інвестиційного потенціалу: виробництво (включає постачання, процес виробництва і збут), управління, маркетинг і фінанси. При цьому авторами запропоновано суб'єктивний і об'єктивний складові інвестиційного потенціалу, а також інфраструктурний, трудовий та інформаційний, які на думку авторів неможливо однозначно віднести ні до суб'єктивної, ні до об'єктивної складової⁴⁸.

Об'єктивні складові пов'язані з матеріально-речовою та особистісною складовою формою вираження інвестиційного потенціалу. До таких складових відносяться: інноваційний потенціал, потенціал відтворення, фінансовий потенціал та власне виробничий потенціал. Суб'єктивні складові пов'язані із суспільною формою їх прояву. Такі складові носять загальноекономічний, соціальним показником ефективного використання об'єктивних складових. До

⁴⁷ Леонов С.В. Інвестиційний потенціал банківської системи: методологія формування та використання : дис. ... док. екон. наук : 08.00.08. Суми, 2009. 451 с.

⁴⁸ Дікань Л. В. Сучасні підходи до визначення поняття «інноваційний потенціал». URL: <http://e-lib.gasu.ru/vmu/archive/2004/01/70.shtml>.

суб'єктивних складових відносяться: науково-технічний потенціал, організаційно-структурний потенціал, потенціал управління, маркетинговий потенціал⁴⁹.

Однак, як було зазначено вище інвестиційна привабливість та інвестиційний потенціал не є тотожними категоріями. У розрізі інвестиційного аспекту його фінансові ресурси, їх структура, особливості використання будуть виступати визначальним фактором лише в тому випадку, коли країна розглядатиметься у якості інвестора. У контексті нашого дослідження, коли країна виступає у ролі реципієнта інвестицій, розмір та структура її фінансових ресурсів набувають значення при визначенні джерел фінансування (власні чи залучені) та, виходячи з їх співвідношення, рівня інвестиційної привабливості. З цього слідує, що фінансові ресурси не виступають основним елементом її інвестиційного потенціалу, однак мають бути враховані як обов'язкова характеристика рівня інвестиційної привабливості. Так, інвестиційний потенціал входить до структури економічного разом з трудовим, сировинним, інноваційний та природним потенціалами. При цьому слід наголосити на тому, що економічний потенціал включає такі складові: 1. Потенціали: інноваційний; трудовий; сировинний; природний; інвестиційний. 2. Ресурси: економічно активне населення; інформація; природні ресурси; виробничі фонди. Звідси слідує розмежування інвестиційного та інноваційного потенціалів, що, на нашу думку, не є справедливим, оскільки інновації неможливі без інвестицій, тому провести чітку грань між цими потенціалами складно, більше того, інновації є частиною інвестиційного потенціалу. Інвестиційний потенціал є складовою частиною економічного, при чому межі інвестиційного потенціалу досить умовні та залежно від точок зору різних дослідників змінюються.

Структуризація інвестиційного потенціалу з позиції функціонального підходу на думку С. Леонова передбачає формування підсистеми економічних інтересів, до якого автор відносить такі складові:

⁴⁹ Дікань Л. В. Сучасні підходи до визначення поняття «інноваційний потенціал». URL: <http://e-lib.gasu.ru/vmu/archive/2004/01/70.shtml>.

- кадрова (забезпечує здатність формувати та ефективно розподіляти ресурси через систему менеджменту);
- ресурсна (частина інвестиційних ресурсів в економіці, що може бути акумульована суб'єктом господарювання);
- інформаційна (сукупність засобів із збору, обробки та передачі та використання інформації);
- інтелектуальна (поєднання людського капіталу (знання та професійна компетентність працівників) зі структурним капіталом (бізнес-процеси, організаційні можливості для досягнення поставлених цілей);
- матеріально-технічна;
- нормативно-правова (система норм, правових актів, що регулюють та забезпечують діяльність такого суб'єкта господарювання);
- організаційно-управлінська (сукупність інститутів, що забезпечують взаємодію інвестиційних ресурсів у процесі їх акумуляції та використання);
- трансформації екзогенного впливу⁵⁰.

Результати дослідження автора на рівні банківської системи можуть бути поширені на рівень національної економіки. Особливої уваги вимагає виділений фактор впливу зовнішнього середовища (трансформації екзогенного впливу).

Слід зазначити, що у сучасних умовах в Україні за значного рівня тіньової економіки та неформального впливу ззовні на суб'єкт господарювання (рейдерство, корупція, бюрократія), врахування такої підсистеми у структурі інвестиційного потенціалу є вкрай актуальними. Таким чином, інвестиційний потенціал національної економіки формується під впливом численних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, які можна розцінити як такі, що підвищують або знижують інвестиційний потенціал.

⁵⁰ Леонов С.В. Інвестиційний потенціал банківської системи: методологія формування та використання : дис. ... док. екон. наук : 08.00.08. Суми, 2009. 451 с.

2.3. Основні засади реалізації державної політики забезпечення інвестиційного потенціалу національної економіки

Інвестиційний потенціал національної економіки є комплексним поняттям і залежить від інвестиційної активності всіх учасників інвестиційного процесу. Крім макроекономічних детермінантів, а також впливу зовнішнього для національної економіки середовища, є багато інших факторів, що визначають вектор формування і розвитку інвестиційного потенціалу. До одного з таких належить характеристики населення, його здатність до генерування інвестиційного потоку та ступеня залученості до діяльності на інвестиційному ринку.

Найбільш значимою кількісною змінною, що характеризує населення як потенційного учасника інвестиційного процесу є рівень доходів на душу населення. Так, традиційно науковці стверджують, що для аналізу зв'язку між нерівністю доходів та інвестиційним потенціалом національної економіки, а також з іншими якісними показниками соціально-економічного розвитку на макроекономічному рівні слід розглядати з урахуванням особливостей соціального середовища, культурних норм, установ та державних програм у питаннях соціального забезпечення.

Проаналізувавши найбільш поширені точки зору, можна виділити наступні підходи до вивчення проблеми взаємозв'язків інвестиційного потенціалу та нерівності розподілу доходів (таблиця 2.3):

- теорія модернізації,
- теорія залежності,
- теорія міжнародної торгівлі,
- теорія циклічності.

Результати систематизації наукового доробку з даного напрямку свідчать про неоднозначність кореляції інвестиційній привабливості (на прикладі динаміки притоку прямих іноземних інвестицій) та нерівності у розподілі доходів населення країни. Так, існує гіпотеза, що значний притік прямих іноземних

інвестицій призводить до збільшення нерівності доходів (заробітної плати), а отже і соціальної напруженості у суспільстві⁵¹.

Таблиця 2.3 - Типологізація основних теорій із вивчення взаємозв'язків інвестиційного потенціалу та нерівності розподілу доходів⁵²

Назва теорії	Основний зміст
Теорія модернізації	Виділення двох рівнів розвитку: ранній – різке збільшення інвестицій призводить до зростання нерівності, оптимізований – перетікання ресурсів між галузями економіки та вирівнювання розшарування населення за доходами.
Теорія залежності	Розділення країн на так зване «ядро» (високотехнологічна діяльність, залучення кваліфікованих кадрів з високим рівнем оплати праці), та «периферія» (низько кваліфіковані трудові ресурси, шкідливе виробництво, низький мінімальний рівень оплати праці). Лейтмотивом є перманентне збільшення нерівності у доходах населення
Теорія міжнародної торгівлі	Наявність в країні висококваліфікованих кадрів з високим рівнем доходів призводить до дефіциту працівників, що згодні працювати у непопулярних сферах. Така тенденція веде до вирівнювання доходів та зменшення розриву між висококваліфікованою та низько-кваліфікованою працею. Характерна для деяких розвинених країн Європи
Теорія циклічності	Циклічність впливу інвестицій в національну економіку на рівень нерівності в суспільстві: на початковому етапі утилізації інвестиційних ресурсів відбувається збільшення нерівності, потім настає насичення даної сфери економіки та перетікання ресурсів у більш перспективні для росту галузі з наступним вирівнюванням доходів. Після цього починається новий цикл

Для вимірювання ступеня нерівності у розподілі доходів Світовим Банком було запропонований коефіцієнт Джині (Gini Index). Коефіцієнт Джині базується на порівнянні сукупних пропорцій населення із сукупними пропорціями доходу, який вони отримують, і він коливається від 0 у випадку досконалої рівності та 1 у випадку досконалої нерівності. Аналіз динаміки даних про розподіл доходів домогосподарств всередині країни є не тільки таргетом для оцінювання результатів діяльності уряду даної країни, але і можливість оцінити роль

⁵¹ Gini index (World Bank estimate, 2019). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>

⁵² Dunning J. H. The eclectic (OLI) paradigm of international production: past, present and future International Business and the Eclectic Paradigm: Developing the OLI Framework. International Journal of the Economics of Business. 2003. Vol. 8 (2). P. 173-190. DOI:10.1080/13571510110051441

детермінантів розвитку економіки, а також детермінантів, що впливають на окремий регіон, певну категорію населення.

Статистика засвідчує, що для економіки України зміни у чистому прирості прямих іноземних інвестицій несуттєво впливають на показник нерівності. Варто зазначити, що згідно даних Світового Банку Україна є однією з найбільш «рівних» з точки зору розподілу рівня доходів серед населення. Одним із пояснень такої ситуації слугує порівняно низький рівень доходів переважної більшості населення та фактична відсутність середнього класу як такого. З одного боку, відносна рівність населення у рівні доходів є позитивною характеристикою для стабільності соціально-політичної ситуації в країні. З іншого боку, бідність та відсутність у значної частини населення можливості заощаджувати з метою інвестування для отримання пасивного доходу не сприяє розвитку внутрішнього інвестиційного потенціалу національної економіки та робить її більш уразливою до волатильностей та стресів зовнішнього середовища. Очевидно, що на рівень бідності населення впливає ряд інших факторів (валовий внутрішній продукт на душу населення, рівень зайнятості, рівень мінімальної оплати праці, інфляція), однак залучення прямих іноземних інвестицій сприяє пожвавленню ділової активності, збільшенню доходів населення і росту споживання та заощадження.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження можемо зробити висновок про наступне:

- залежність між динамікою рівнів розподілу доходів (нерівності в суспільстві) та чистим притоком прямих іноземних інвестицій не є суттєвою;
- існує стійкий причинно-наслідковий зв'язок між притоком прямих іноземних інвестицій та бідністю, при цьому прослідковується обернена залежність збільшення прямих іноземних інвестицій зменшує рівень бідності населення, а вища бідність призводить до зниження рівня залучення прямих іноземних інвестицій;
- у довгостроковій перспективі людський капітал є потужним інструментом для стримування нерівності доходів та бідності населення, при цьому збільшення нерівномірного розподілу доходів демотивує інвестиції у людський капітал.

Наукова дискусія про взаємозв'язок між інвестиційним потенціалом національної економіки та навколишнім природним середовищем досліджує цю тему за такими основними галузями:

- вплив на навколишнє природне середовище інвестиційного процесу;
- вплив попиту на інвестиційні ресурси, з боку зацікавлених урядів країн на внутрішні екологічні стандарти;
- сучасні міжнародні екологічні проблеми та тенденції.

Уряди усього світу здійснюють різноманітні заходи щодо підвищення їх конкурентоспроможності, а також підвищення інвестиційної привабливості.

Включення екологічного фактору при прийнятті інвестиційних рішень, обумовлює зміну пріоритетів стейкхолдері. Так, ефективно діюче екологічне законодавство дозволяє нарощувати обсяги виробництва у певних галузях, що можуть забруднювати довкілля. При цьому враховується як уже наявність, так і потенційна можливість виникнення правових бар'єрів⁵³.

Відповідно до цього, на інвестиційну привабливість певної економіки впливатиме екологічне регулювання в середині даної країни: транснаціональні підприємства відчують конкурентну не вигідність, пов'язану з країнами або регіонами, де такі норми існують⁵⁴. Інвестори збираються інвестувати в економіки, де закони, пов'язані з екологією, менш обов'язкові. Цей принцип відомий як гіпотеза про притулок забруднення («pollution haven hypothesis»), адже мотив оптимізації собівартості та максимізації прибутку є вирішальними, коли йдеться про вибір об'єкту інвестування.

Деякі автори⁵⁵ припускають, що вплив прямих іноземних інвестицій на економіку країни перебування може бути як позитивним, так і негативним. Перший настає тоді, коли інвестор з прогресивними технологіями вирішує вийти на новий ринок без конкурентів з таким рівнем технології. У цьому випадку

⁵³ Erdogan A.M. Foreign direct investment and environmental regulations: a survey. *J Econ Surv.* 2014. Vol. 28 (5). P. 943–955.

⁵⁴ Cole M. A., Elliott R. JR., Zhang L.Y. Foreign direct investment and the environment. In A. Gadgil & T. P. Tomich (Eds.). *Annual Review of Environment and Resources.* 2017. Vol. 42. P. 465–487.

⁵⁵ Rezza A. A. A meta-analysis of FDI and environmental regulations. *Environment Development Economy.* 2015. Vol. 20 (2). P. 185–208.

нове виробництво може зменшити забруднення, створити кращі умови для робітників та суспільства. Негативні наслідки виникають, коли інвестор входить в нову країну або регіон, намагаючись зберегти конкурентоспроможну ділову активність незмінною, екстенсивно нарощуючи обсяги.

Серед досліджень екологічних проблем помітна проблема екологічної справедливості. Відповідно до цього, ризики забруднення та інші екологічні небезпеки розподіляються нерівномірно за країнами та регіонами планети. Йдеться про переміщення токсичних відходів та інших екологічно небезпечних виробництв із розвинених багатих регіонів у країни третього світу, обґрунтовуючи це тим, що тамтешнє населення не бажає (або не можуть) платити стільки, скільки багатша територія за чистіше навколишнє середовище.

Дж. Портер дійшов висновку, що країни, що розвиваються, більше піддаються впливу політики заохочення інвесторів у збиток для охорони навколишнього середовища. У той же час, розвинені країни, як правило, більше стурбовані високими екологічними стандартами. Крім того, автором наголошено, що в країнах, що розвиваються, соціальна та економічна ситуація не дозволяє уряду працювати в рамках якісного екологічного законодавства, враховуючи переважання суспільної думки про першочерговість економічного процвітання зараз над перспективним поліпшенням стану екології (або принаймні його збереженням)⁵⁶.

При аналізі закономірностей залучення інвестицій одна з тенденцій, яка легко сприймається, це пошук інвесторів урядами країн. У пошуках природних ресурсів мультинаціональні корпорації, користуючись недоліками слабого державного регулювання, здійснюють власну експансію у країни, що розвиваються. Більше того, хоча досягнення бажаного рівня прямих іноземних інвестицій може надати країнам можливості для розвитку з точки зору технологій

⁵⁶ Porter G. Trade competition and pollution standards: «race to the bottom» or «stuck at the bottom»? J Environ Dev. 2009. Vol. 8 (2). P.133–151.

та знань, низка авторів стверджують, що це також має несприятливі соціальні та екологічні наслідки⁵⁷.

Реципієнти інвестиційних ресурсів, враховуючи це, мають прийняти для себе принципове рішення: зробити законодавчу інфраструктуру такою, що одночасно не відлякує великих закордонних інвесторів і не є загрозою до погіршення якості життя та здоров'я місцевого населення. При цьому згадані принципи мають бути забезпечені соціальною відповідальною поведінкою суспільства. Таким чином, можемо виділити основні типи політики управління інвестиційним потенціалом національної економіки стосовно екологічного фактору: консервативна, ліберальна та радикальна.

Стан законодавчого регулювання екологічної складової економічної діяльності впливає на інвестиційний потенціал, враховуючи те, що іноземні інвестори сприймають жорсткі екологічні норми як перепону розвитку бізнесу, що суттєво знижує привабливість такого регіону чи країни для інвестування.

Згідно аналізу тісноти взаємозв'язку ключових патернів наукових досліджень із теорії управління інвестиційною привабливістю, можемо виділити наступні складові забезпечення інвестиційного потенціалу національної економіки:

- соціально-економічна (екологічні та соціальні фактори інвестування);
- інфраструктурна (побудова нормативно-правової інфраструктури);
- інноваційно-дослідницька (забезпечення конкурентоздатності національної економіки);
- сільськогосподарська (забезпечення продовольчої безпеки);
- енергетично-ресурсна (ступінь енергонезалежності як параметр конкурентоздатності національної економіки).

З огляду на роль уряду як стейкхолдера інвестиційного процесу виділяємо наступні принципи державного регулювання інвестиційного потенціалу національної економіки:

⁵⁷ Moskalenko B., Donlagic A. The Impact of FDI Inflow on the Environment: a Case of the Baltic–Black Sea Region Countries. SocioEconomic Challenges. 2020. No 4 (4). P. 151–159.

- збалансованість ризиків: процес заохочення притоку іноземних інвестицій шляхом створення максимально комфортних умов в одній галузі економіки може підвищувати навантаження на інші галузі, а також на навколишнє середовище;

- транспарентність: відкритість стратегії уряду стосовно розвитку національної економіки для інвесторів, бізнесу та населення країни;

- динамічність: забезпечення вчасності реагування уряду на зміни ринкової кон'юнктури та макроекономічної ситуації як в середині країни, так і на міжнародному ринку;

- інноваційність: застосування сучасних методів та інструментів державного регулювання соціально-економічних процесів та підтримка інноваційних процесів у державі;

- диверсифікація: розроблення та готовність до застосування різних сценаріїв державного регулювання залежно від стану середовища функціонування національної економіки, забезпечення паралельних механізмів контролю за недопущенням кризових явищ в економіці;

- паритетність між складовими інвестиційного потенціалу: гармонічний та справедливий розподіл ресурсів державної підтримки розвитку кожної окремої складової інвестиційного потенціалу з метою недопущення дисбалансів та різкого перетікання капітальних і людських ресурсів між секторами економіки;

- узгодженість та комплементарність: забезпечення координації та комплементарності між усіма державними інституціями під час реалізації державної політики управління інвестиційним потенціалом;

- каузальність: реалізація державної політики за принципом причинно-наслідковості, за якого регулятивні заходи є наслідком відповідних законодавчих ініціатив.

Під час розроблення концептуальних засад імплементації державної політики підвищення інвестиційного потенціалу національної економіки виділено наступні групи детермінант його підвищення:

- зовнішні – здатність країни залучати нові ресурси;

- внутрішні – здатність утримувати ресурси, вже наявні в країні.

Принципи формування та реалізації інвестиційного потенціалу національної економіки:

- неможливість директивного формування інвестиційного потенціалу;
- системний характер інвестиційного потенціалу, як взаємозв'язок між усіма чинниками, що його формують;
- наближеність основних показників інвестиційного потенціалу до результатів діяльності даного об'єкта;
- оперативність реагування на зміни внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на стан інвестиційного потенціалу;
- динамічність та гнучкість характеристик елементів системи інвестиційного потенціалу, що пов'язана з перманентними змінами зовнішнього середовища;
- єдність цілей та критеріїв ефективності функціонування інвестиційного потенціалу в цілому та окремих його елементів.

До групи зовнішніх детермінантів відносимо ті, які відображають відкритість національної економіки або здатність країни сприяти кругообігу економічних, людських та ділових ресурсів: чистий приріст прямих іноземних інвестицій; число нових іноземних туристів, що відвідують країну; сума експорту та імпорту товарів і послуг, виражена у % до внутрішнього валового продукту

Внутрішні детермінанти у свою чергу поділяються на кілька напрямків:

1) соціально-економічні умови (внутрішній валовий продукт на душу населення); робоча сила (% економічно активного населення); внутрішні валові інвестиції в основний капітал (у % до внутрішнього валового продукту); рівень безробіття (% до робочої сили);

2) інфраструктура (втрати під час передачі та розподілу електроенергії (% від загального обсягу); кількість пасажирів, що перевозяться авіатранспортом; кількість пасажирів, що перевозяться залізничним транспортом; кількість абонентів мобільного зв'язку (на 100 осіб населення);

3) дослідження та інновації (кількість патентів; витрати на дослідження та розробки (у % до внутрішнього валового продукту); експорт високотехнологічних

товарів (у % до загального промислового експорту); вчені, задіяні у дослідженнях і розробці (на 1 мільйон населення);

4) розвиток сільського господарства (землі сільськогосподарського призначення (% до загальної площі країни); додана вартість, утворена у сільському, лісовому та рибному господарствах (% до внутрішнього валового продукту); площа лісів (% до загальної площі країни);

5) енергетично-ресурсний сектор (рівень електрифікації у % до загальної чисельності населення; питома вага використання викопного палива у структурі енергоспоживання; рентні платежі бізнесу за користування природними ресурсами (у % до внутрішнього валового продукту); питома вага відновлювальних джерел енергії у структурі енергоспоживання.

У процесі дослідження сформовано наступні інструменти реалізації державної політики забезпечення підвищення інвестиційного потенціалу національної економіки:

– запровадження механізму оцінювання інвестиційного потенціалу національної економіки з урахуванням таргетованих значень стабільного розвитку країни;

– створення системи моніторингу досягнення таргетів підвищення інвестиційного потенціалу національної економіки з урахуванням специфіки взаємовпливу індикаторів ефективності державного урядування;

– формування дієвих механізмів розвитку національного бренду країни та його промоції на світовому ринку;

– політика гармонізація нормативного забезпечення функціонування інвестиційного ринку національної економіки, забезпечення стабільності його розвитку, прозорість розподілу державних інвестицій.

Виходячи з результатів аналізу підходів до політики управління інвестиційним потенціалом в Україні, можемо зробити висновок про необхідність оновлення інструментів державної політики, нормативно-правового забезпечення функціонування інвестиційного ринку та національної економіки в цілому.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ І ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1 Основні засади механізму формування інвестиційного потенціалу національної економіки

Істотні зміни, які відбуваються в останні десятиліття практично у всіх країнах світу, пов'язанні, насамперед, з інноваційним характером економіки, з формуванням інвестиційного потенціалу країни, що породжує принципово нові вимоги до розвитку всіх структурних елементів суспільства. Змінюються орієнтири соціальних процесів, механізми їх взаємодії, з'являються нові інститути, які впливають на інтереси й формують нові інвестиційні мотиви. Сучасні військові умови функціонування економіки України та умови після закінчення війни вимагають пошуку заходів, спрямованих на підвищення рівня власного інвестиційного потенціалу уже сьогодні.

Існуючі на сьогодні науково-методичні підходи потенційно не спроможні забезпечити механізм формування інвестиційного потенціалу. Причинами такого стану визначено відсутність цивілізованого ринку інвестицій, належної державної політики щодо формування інвестиційного потенціалу, його гарантування та реалізації. Негативна практика останніх років стосовно механізму формування інвестиційного потенціалу через фінансових посередників, яка зменшує мотиваційну складову та призводить до реалізації інвестиційного потенціалу за межами України. Відсутність механізмів залучення інвестиційних ресурсів, негативно позначається на економіці та інвестиційній активності. Питання розробки нових засад залишається актуальним. Проблемам формування механізму ефективного інвестування на державному та регіональному рівні присвячено велику кількість наукових робіт. При цьому, сучасний стан розробки цієї наукової проблеми характеризується суперечливими підходами до розуміння

економічної сутності інвестиційного потенціалу, передумов його формування та реалізації.

Недостатньо висвітленими у сучасній науці залишаються питання щодо формування ефективної концепції напрямів дослідження інвестиційного потенціалу, які б не лише забезпечили можливість для його прогнозування, але й давали відповіді на такі запитання: коли, куди, у яких обсягах здійснювати інвестиції, яка їх ефективність для підприємств та регіональної економіки, які напрями інвестицій є потенційно найбільш привабливими. Важливим, є те, що у інвестиційний потенціал інвестиційні ресурси трансформуються лише на ринку інвестицій при існуванні забезпеченого попиту на інвестиційний продукт.

Центральною проблемою формування інвестиційного потенціалу в певному розумінні є проблема формування його інституційного середовища. А отже, постає питання про існування інституційної структури даного середовища, що активізує інвестиційну діяльність, утворює найбільш прийнятну структуру джерел фінансового забезпечення відтворювальних процесів та формує матеріальний базис економічного зростання в результаті прискорення процесів обігу капіталу на всіх таксономічних рівнях⁵⁸.

Реалізація формування інвестиційного потенціалу потребує чіткого і максимально об'єктивного визначення критеріїв оцінки інвестиційної ситуації в країні і в регіонах, розробки організаційно-економічного механізму їхнього поліпшення на основі методичної бази, адекватної економічній ситуації. Адже створення відкритої конкурентоспроможної інвестиційної політики здебільшого залежить від рівня активності іноземних інвесторів, інтенсивності руху капіталів і трудових ресурсів на території України. Від уміння інвестувати залежить розквіт чи занепад власного виробництва, можливості вирішення соціальних й економічних проблем, рівень і потенціальний розвиток країни. Формування інвестиційної політики є запорукою стабільності економіки держави в сучасних умовах швидкої зміни навколишнього середовища.

⁵⁸ Бережна І. Ю. Особливості формування інвестиційного потенціалу у трансформаційній економіці інституційний підхід Ефективна економіка Дніпро. 2012 № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1528>

Концептуальна схема інвестиційного потенціалу країни в цілому формується за рахунок інвестиційних потенціалів регіонів. Особливістю формування інвестиційного потенціалу країни є те, що регіональний інвестиційний потенціал може бути не однаковим, деякі регіони сьогодні зазнали найвищого рівня втрат і пошкоджень, а інші – тилові регіони зазнали набагато менших втрат. Інвестиційний потенціал і економічний розвиток поняття суміжні, адже інвестиційний потенціал країни забезпечує розвиток кожного з регіонів країни. Відмінності у рівнях використання та можливостях нарощування інвестиційного потенціалу регіонів України потребують розробки дієвих механізмів формування та нарощування інвестиційного потенціалу національної економіки.

Таким чином, в умовах відбудовчих повоєнних процесів необхідне розроблення такої концептуальної схеми інвестиційного потенціалу, яка б базувалася на принципах економіки знань, а також утвердження такої стратегії розвитку, яка б допомагала підтримувати в країні постійні дослідження та інновації, необхідні для створення нових продуктів і відкриття нових ринків шляхом виробництва, поширення і використання нових економічно корисних знань. Створення глобально-конкурентної економіки потребує відповідних активних стратегій, що реалізуються різними галузями, а також такими підсистемами як інформаційна інфраструктура, система досліджень і інновацій, освіта і постійне навчання, державна інвестиційна політика і регуляторні рамки.

В рамках механізму формування інвестиційного потенціалу визначено пріоритетні напрями розвитку інвестиційного потенціалу та конкретизовано управлінські заходи (рис.3.1). На рис. 3.1 основні концептуальні засади механізму формування та управління інвестиційним потенціалом економіки, конкретизовано складові та визначено основоположні точки прикладання управлінських зусиль. Відмінність від існуючих підходів полягає у чітко визначеній послідовності складників механізму, що дозволяє через активізацію кожної з них забезпечити цілісність механізму формування та управління інвестиційним потенціалом країни. Науковці наголошують на поєднанні формування і управління

інвестиційним потенціалом на національному рівні в період відбудовчих трансформацій.

Рис. 3.1 – Основні засади механізму формування інвестиційного потенціалу національної економіки та управління ним

У цьому контексті варто звернути увагу, що важлива роль відводиться моніторингу, аналізу на основі використання наукових методик та підходів з застосуванням математичних розрахунків, далі – адаптація результатів наукових досліджень до інвестиційного потенціалу підприємств та галузей.

Тобто концептуальні дослідження інвестиційного потенціалу:

- аналітичні дослідження інвестиційного потенціалу (аналіз, моніторинг);

- дослідження інвестиційного потенціалу (тенденції, прогнозування, математичні розрахунки);
- адаптація наукових досліджень до інвестиційного потенціалу підприємницьких галузей.

Управління інвестиційним потенціалом здійснюється через систему взаємообґрунтованих дій:

1) розвиток базової інвестиційної інфраструктури через розбудову виробничої і соціальної інфраструктури (транспорт, комунікації, заклади освіти, охорони здоров'я, готелі, туристичні комплекси) та ринкової інфраструктури на основі підвищення якості і доступності послуг кредитування, консалтингу, аудиту, реклами, права, інформації, зв'язків з громадськістю, інституційні умови здійснення операцій з титулами власності);

2) стимулювання і структурне переформатування інвестиційних ресурсів на високотехнологічні виробництва з високим вмістом доданої вартості за рахунок державних замовлень, податкових пільг, часткової компенсації кредитних витрат на модернізацію та технічне переоснащення виробництва за рахунок бюджету;

3) підвищення стійкості економічних процесів і ефективне прогнозування ризиків розвитку на основі: зниження рівня зовнішньої заборгованості держави; забезпечення внутрішньої стабільності грошової одиниці; забезпечення стабільності національної одиниці; підвищення рівня географічної і товарної диверсифікованості зовнішньої торгівлі; зниження рівня матеріаломісткості і енергоємності виробництва; ліквідація деформованої галузевої і технологічної структури виробництва;

4) формування ефективного конкурентного середовища на основі: ліквідації необґрунтованих податкових преференцій; зниження тінізації економіки; вдосконалення конкурентного законодавства; забезпечення довгострокових гарантій створення і підтримання сприятливого для бізнесу середовища з боку державних органів влади;

5) досягнення збалансованості макроекономічних відтворювальних пропорцій через прискорену модернізацію матеріально-технічної бази

промислового виробництва; нарощування обсягів інвестиційних ресурсів і переорієнтації їх у високотехнологічні сектори економіки; впровадження ресурсо, енергозберігаючих технологій; зниження питомої ваги екологодеструктивних підприємств; вдосконалення системи фінансового обслуговування аграрного сектору на основі державної інвестиційної підтримки; сприяння інноваційному наповненню іноземних інвестицій; зміна галузевої структури на користь високотехнологічних галузей; зміна секторальної структури в розрізі сфери послуг на користь освіти, науки, інформатизації, охорони здоров'я; досягнення збалансованості між споживанням і доходами, заощадженнями і інвестиціями, зовнішнім і внутрішнім попитом, реальними і фінансовими активами;

6) реалізація інноваційної моделі розвитку через: розвиток інноваційного бізнес-середовища; розбудову інноваційної інфраструктури; формування ресурсної складової інноваційного потенціалу; удосконалення нормативно-правової бази інноваційної діяльності;

7) нарощення обсягів інвестиційних ресурсів за рахунок: формування привабливого інвестиційного клімату (макроекономічна і політична стабільність; захист прав власності; спрощення процедур започаткування бізнесу); залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів; стимулювання інвестицій у пріоритетні сектори економіки (аграрний сектор, машинобудування, інноваційний сектор); диверсифікації каналів фінансування інвестицій (збільшення власних фінансових ресурсів підприємств з застосуванням амортизаційної і селективної податкової політики; розвиток фондового ринку і активізація використання титулів власності і боргових ЦП; підвищення використання потенціалу банківської системи за рахунок підвищення рівня стійкості банківського сектору, зниження кредитних ставок та запровадження механізмів довгострокового кредитування;

8) формування оптимальної моделі зовнішньоекономічних зв'язків шляхом: зменшення залежності економіки країни від кон'юнктури зовнішніх ринків;

зростання ємності внутрішнього ринку; формування дієвого механізму захисту і підтримки національних виробників на зовнішніх ринках⁵⁹.

Концептуальні засади дослідження та розвитку інвестиційного потенціалу в зазначеній послідовності сформулюють результативні управлінські заходи щодо формування інвестиційного потенціалу. Механізм формування інвестиційного потенціалу для України, регіони якої відрізняються за рівнем інвестиційного потенціалу, можна сформувати за допомогою формування інвестиційного потенціалу як такого, нарощування інвестиційного потенціалу регіонів, а потім оптимізації використання інвестиційного потенціалу регіонів. Від дієвого механізму формування інвестиційного потенціалу залежить економічний потенціал країни в цілому та його складників, а саме базового потенціалу, потенціалу трансформаційної економіки, потенціалу розвитку.

Реалізація механізму формування інвестиційного потенціалу визначається системою заходів правового, фінансово-економічного та організаційного характеру. Фактори, що формують інвестиційний потенціал України: значні природні ресурси, потенційно висока ємність внутрішнього ринку, вигідне географічне розташування, низька вартість робочої сили, високий потенціал у наукомістких галузях, невисокі екологічні стандарти⁶⁰.

На механізм формування інвестиційного потенціалу, як і на будь-який механізм економічного зростання, впливають різного роду фактори, що перешкоджають розкриттю інвестиційного потенціалу регіонів України. Сьогодні це насамперед:

- військові дії на території країни,
- окупація значної кількості територій,
- міграція працездатного населення,
- міграція бізнесу,
- регулярні перешкоди та корупція,

⁵⁹ Ходжаян А. О., Руденко О. А. Концептуальні засади реалізації державної інвестиційної політики. Формування ринкових відносин в Україні: 36. наук. праць. Київ: 2021. Вип. № 8 (159). С. 40-45.

⁶⁰ Сілюкова С. М. Розвиток інвестиційного потенціалу регіону як об'єкт державного регулювання. Публічне управління: теорія та практика : збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. Харків : Вид-во "ДокНаукаДержУпр". 2018. Вип. 1. С. 140-146.

- політичні ризики,
- недосконала нормативно-правова база,
- висока зношеність основних фондів,
- висока матеріалоємність та енергоємність продукції,
- низька продуктивність праці та ін..

Отже, виходячи з визначення, що механізм – це порядок процесу⁶¹, вважаємо за доцільне покласти в основу дослідження формування інвестиційного потенціалу його розподіл на три групи:

- 1) потенціали впливу,
- 2) потенціали реагування,
- 3) потенціали впливу-реагування.

Розглянемо групи факторів, котрі впливають на механізм формування інвестиційного потенціалу. Так, до факторів макросередовища відносимо:

1) природні: забезпеченість держави унікальними або дорогими природними ресурсами, котрі користуються високим попитом у світі серед інвесторів.

2) демографічні: частка населення з високим рівнем життя населення, що дає змогу брати участь в інститутах спільного інвестування або купувати інноваційну продукцію; частка населення з вищою освітою, яка може працювати в сфері розробки інвестиційних, інноваційних проектів.

3) науково-технічні: фінансування науково-дослідних робіт; технологічний рівень товарів, що виробляються в країні; рівень розвитку та час впровадження нових технологій.

4) економічні: простота та справедливість податкової системи, особливо при оподаткуванні інвестиційної діяльності; ступінь державного регулювання; темпи економічного розвитку держави та світової економіки в цілому; ємність локального чи світового ринку та можливість його розширення для виробництва

⁶¹ Ходжаян А. О., Руденко О. А. Концептуальні засади реалізації державної інвестиційної політики. Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць. Київ: 2021. Вип. № 8 (159). С. 40-45.

чи збуту нової продукції; конвертованість національної валюти; рівень розвитку провідних інститутів ринкової економіки.

5) політичні: політична стабільність; професійний рівень політиків; повнота та досконалість законодавства щодо регулювання інвестиційних процесів та діяльності підприємства.

6) міжнародні: науково-технічне співробітництво між країнами з приводу стратегічних інноваційних розробок та інвестиційних проектів; міжнародне стажування персоналу; динаміка та структура експорту/імпорту, геополітичне становище країни⁶².

Фактори макросередовища безпосередньо впливають на зовнішнє мікросередовище механізму формування інвестиційного потенціалу. До факторів зовнішнього мікросередовища відносимо наступні:

1) потенціал формування, в основі якого здійснюється накопичення та розподіл інвестиційних ресурсів;

2) потенціал реалізації, тобто рівень розвитку конкуренції та здійснення інвестиційної діяльності;

3) інфраструктура, можливості майбутнього розвитку та інвестиційного потенціалу;

4) інституційне середовище, можливості отримання додаткових фінансових ресурсів.

Дослідження інвестиційного потенціалу пропонується здійснювати в розрізі потенціалів впливу, потенціалів реагування та потенціалів впливу-реагування. Ці групи потенціалів суттєво відрізняються між собою за функціональною приналежністю, масштабами впливу та інструментарієм. Зосередивши увагу на трьох групах потенціалів, за економічно-політичною природою всі складові ми відносимо до тієї чи іншої групи за максимальною часткою впливу їх складників. Дослідження інвестиційного потенціалу в такому розрізі дозволяє конкретизувати стратегічні цілі, підходи та інструменти впливу.

⁶² Манаєнко І. М. Механізм інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств електроенергетики : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 Київ, 2019. 20 с.

Потенціали впливу (природно-ресурсний, політичний, інформаційний, інфляційний потенціали) здійснюють вплив на основоположні групи, мають особливість змінності та непостійності. Потенціали реагування (трудоий, виробничий, науково-технічний, іміджевий потенціали) – це локальні потенціали, вони залежать від потенціалу впливу та на основі попередніх формують відповідну групу. Потенціали впливу-реагування (тіньовий, ринково-фінансовий, інформаційний потенціали, потенціал управління) здійснюють процес і впливу і реагування, тобто опосередковано залежать від перших двох груп.

На нашу думку, група потенціалів впливу сформована на основі наявних потенціалів, ресурси яких є на даний час та піддаються впливу факторів макро- та мікросередовища, мають вплив на інвестиційний потенціал в цілому.

Група потенціалів реагування реагує на мікро- та макро- фактори формування інвестиційного потенціалу, а також на потенціали впливу.

Остання група, потенціали впливу-реагування вміщує в собі потенціали, фактори впливу та реагування, відображає фактичний стан інвестиційного потенціалу та прогнозує його розвиток на основі важелів впливу та реагування.

Ефективне формування групи потенціалів впливу матиме вплив на групу потенціалів реагування, а відповідно від взаємозв'язку цих двох груп буде відображатись ефективність впливу на потенціали-реагування, а відповідно і на інвестиційний потенціал загалом.

Здійснивши такий поділ потенціалів, науковці висвітлили ефективне формування інвестиційного потенціалу та визначили основні фактори впливу. Ефективне та результативне дослідження формування інвестиційного потенціалу можливе лише за умови дотримання таких загальних принципів:

- постановка цілей та завдань інвестування, які узгоджуються із стратегією розвитку країни;
- науковість (або наукової обґрунтованості) означає, що всебічне врахування вимог об'єктивних законів розвитку має базуватись на глибокому вивченні досягнень вітчизняного та іноземного досвіду управління;

- комплексність, системність та гнучкість у прийнятті управлінських рішень стратегічного, оперативного та аналітичного спрямування;
- узгодженість стратегічного та поточного планування шляхом застосування єдиних методичних підходів та стандартів;
- застосування контролінгу на всіх етапах інвестиційного процесу;
- інтегрованість зі стратегічними орієнтирами розвитку підприємства;
- диференціація управлінських рішень.

Метою основних засад дослідження інвестиційного потенціалу, що лежить в основі механізму формування інвестиційного потенціалу є створення науково обґрунтованих передумов для його реалізації у вигляді сформованих інвестиційних потоків. Цілями механізму формування інвестиційного потенціалу мають бути створення умов для:

- забезпечення фінансовими ресурсами розвитку пріоритетних галузей і сфер національної економіки;
- модернізації виробництва і на цій основі покращання позицій національних виробників на світових ринках;
- підвищення темпів економічного зростання;
- забезпечення повної і ефективної зайнятості;
- забезпечення високого рівня і якості життя населення.

Дослідження інвестиційного потенціалу, орієнтованого на підвищення рівня інвестиційної привабливості країни повинне, на думку науковців, пройти такі етапи:

I етап – теоретичний. Формування теоретико-методичних основ механізму формування інвестиційного потенціалу країни:

- узагальнення і критичне переосмислення наукових підходів до трактування інвестиційного потенціалу;
- формулювання понятійного апарату;
- дослідження базових моделей формування механізм формування інвестиційного потенціалу країни.

II етап – концептуальний. Розробка концептуальних засад механізм формування інвестиційного потенціалу та підвищення рівня інвестиційної привабливості країни:

- формування концепції підвищення рівня інвестиційного потенціалу країни: головна мета, стратегічні пріоритети, цільові орієнтири;
- визначення факторів інвестиційної привабливості національної економіки;
- формування методичних підходів до оцінювання рівня механізму формування інвестиційного потенціалу країни;
- розробка системи оцінних показників у розрізі окремих факторів.

III етап – організаційно-економічний. Формування та реалізація державної інвестиційної політики, орієнтованої на підвищення механізму формування інвестиційного потенціалу:

- об'єкти державного впливу (національна економіка країни, окремі галузі економіки, адміністративно-територіальні одиниці, підприємства, домогосподарства);
- принципи реалізації механізму інвестиційного потенціалу: системності, науковості, цілепокладання, ресурсної забезпеченості, узгодженості, гласності, альтернативності;
- фактори розвитку інвестиційного потенціалу країни;
- пріоритетні напрями підвищення рівня інвестиційного потенціалу країни;
- засоби державного регулювання в межах визначених цільових пріоритетів.

IV етап – аналітичний. Інформаційно-аналітичне забезпечення аналізу та моніторингу ефективності реалізації механізму формування інвестиційного потенціалу:

- визначення динаміки оцінних показників у часі;
- порівняння показників інвестиційного потенціалу з аналоговими показниками інших країн;

- визначення конкурентних переваг і конкурентних недоліків інвестиційного потенціалу економіки;
- визначення ризиків розвитку інвестиційного потенціалу;
- дослідження особливостей розвитку інвестиційної привабливості в контексті відповідності світогосподарським тенденціям;
- ідентифікація існуючої моделі механізму формування інвестиційного потенціалу країни;
- формулювання інвестиційних і потенційних чинників підвищення рівня інвестиційного потенціалу країни;
- моніторинг ефективності реалізації механізму формування інвестиційного потенціалу.

В Україні існує ряд проблем, які перешкоджають ефективному функціонуванню механізму формування інвестиційного потенціалу, це:

- військові дії,
- політична нестабільність,
- нерозвиненість ринкової інфраструктури міжнародного бізнесу,
- недосконале законодавство,
- митні бар'єри,
- відсутність дієвої системи страхування,
- високий рівень темпу інфляції та ненадійність банківської системи.

Державна інвестиційна політика України, на нашу думку, є неефективною, так як інвестуються в основному швидкоокупні галузі народного господарства, а потрібно навпаки – довгострокові вкладення з можливістю повного інноваційного перезавантаження. На основі аналізу форм, методів та принципів механізму формування інвестиційного потенціалу сформована концептуальна схема механізму формування інвестиційного потенціалу, змістом якої є система економічних цілей, принципів, факторів, пріоритетних напрямів дій, втілених у державних програмах, законах, бюджетних пріоритетах і регуляторних заходах, які слугують засобами їх реалізації. Метою концептуальних засад дослідження інвестиційного потенціалу є підвищення рівня конкурентоспроможності

економіки України. Цілями механізму формування інвестиційного потенціалу мають бути створення умов для:

- забезпечення фінансовими ресурсами розвитку пріоритетних галузей і сфер національної економіки;
- модернізації виробництва і на цій основі покращання позицій національних виробників на світових ринках;
- підвищення темпів економічного зростання;
- забезпечення повної і ефективної зайнятості;
- забезпечення на цій основі високого рівня і якості життя населення.

Концептуальні засади дослідження інвестиційного потенціалу забезпечать ефективність механізму формування інвестиційного потенціалу та сприятимуть економічному розвитку країни, підвищенню зайнятості населення і зростанню його доходів.

3.2 Напрями посилення інвестиційного потенціалу України

Для розробки рішень щодо посилення інвестиційного потенціалу України необхідним є загальний огляд всіх виявлених проблем, що стосуються зазначеного напрямку розвитку. За проведеним в попередньому розділі дослідженням було визначено, що найбільшими бар'єрами для залучення прямих іноземних інвестицій з країн-партнерів в розвиток української економіки, наряду зі спричиненими повномасштабною російсько-українською війною проблемами, є й традиційні бар'єри, такі як високий рівень корупції, що ставить під загрозу прибутки інвестора з вкладених ним коштів, та слабка судова система, яка безпосередньо пов'язана з високим рівнем корупції та не спроможна захистити інтереси інвестора в справах, пов'язаних з інтересами корумпованих високопоставлених осіб.

В той же час за допомогою нами було визначено бар'єри для впровадження інноваційних технологій на промислових підприємствах України, що також стримує потоки іноземних інвестицій в країну, зменшує конкурентоспроможність національного виробника на світовому ринку та, відповідно, понижує

інвестиційний потенціал країни. Таким чином, до таких проблем відносяться: неефективний розвиток інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій, слабка інституційна підтримка впровадження інноваційних технологій, зокрема відсутність регуляції цього питання на законодавчому рівні, відносно малий рівень цифровізації українських підприємств, що ускладнює вдосконалення їхнього виробничого ланцюга на інноваційних засадах, та неефективне залучення внутрішніх та іноземних інвестицій в розвиток інноваційних та наукоємних сфер. Зазначені проблеми довоєнної української економіки стали причиною неконкурентоздатності складових інвестиційного потенціалу України у порівнянні з країнами-лідерами з впровадження інноваційних технологій: з США, Німеччиною, Великобританією, Японією та Південною Кореєю. Варто зазначити, що всі складові інвестиційного потенціалу країни пов'язані між собою та не можуть існувати незалежно один від одного. Так, низький показник потоків прямих іноземних інвестицій впливає не лише на рівень фінансових ресурсів країни, але й на рівень розвитку тих сфер, в які інвестиції залучаються, зокрема на рівень розвитку інфраструктури ІКТ. Це, в свою чергу, впливає на рівень складових інвестиційної місткості країни – на сформовану додану вартість на виробництві та при наданні послуг, які в значній мірі залежать від інноваційних методів та потужностей підприємства. Від рівня доданої вартості залежать податкові надходження до бюджету країни, кошти з якого також спрямовуються на державні інвестиції, зокрема в інноваційні сфери та на підтримку соціальних сфер. Останні формують ще одну складову інвестиційного потенціалу – людський капітал, що знову впливає на інноваційну та фінансову складові країни. Таким чином, необхідною є розробка рішень комплексного посилення складових інвестиційного потенціалу України для досягнення найбільшого ефекту від його реалізації.

Окремо від традиційних проблем необхідно звернути увагу на проблеми, які були спричинені бойовими діями внаслідок повномасштабної війни. У цифрах до найбільш негативних факторів можна віднести втрату приблизно 20% територій зі всіма потужностями, розташованими на них. Можна виокремити одне лише місто

- Маріуполь, на території якого станом на 2021 р. вироблялось приблизно 25% чорної металургії України на Азовсталі, Азовмаші, Маріупольському металургійному комбінаті та на інших заводах, що було значущою складовою переробної промисловості України, до якої в тому ж році залучалось найбільше прямих іноземних інвестицій. Другим фактором є втрати українських підприємств, які з початку війни оцінюються у 87 млрд дол. Варто зазначити, що це лише прямі втрати, не враховуючи всіх втрачених альтернатив та потенційних прибутків. Всього за даними опитування «Advanter Group» майже 40% всіх підприємств повністю або частково зупинили свою діяльність, що означає не лише втрату потужностей українського виробництва, але й скорочення робочих місць та зменшення податкових надходжень до й без того дефіцитного бюджету. Вимушена міграція є третім фактором впливу. Більша частина підприємств східних регіонів країни або зупинила свою діяльність, або здійснила релокацію своїх потужностей на Захід країни, що лишає східні регіони фактично без розвитку, створюючи дисбаланс інвестиційного потенціалу регіонів всередині країни. Крім того, 7,5 млн українців покинули країну з початку війни, що фактично становить майже 20% всього населення. Це ще одне вагоме зменшення податкових надходжень до бюджету України та уповільнення економічної активності в країні. Останнім фактором можна назвати зупинку потоків прямих іноземних інвестицій в країну та вимушену орієнтацію економіки на підтримку армії під час війни. Узагальнюючи наведені цифри можна вокремити ряд воєнних викликів, потребуючих якнайшвидшого вирішення для відновлення економічного середовища:

- 1) повна або часткова зупинка комерційних компаній через втрачені активи, зруйновані виробництва, звужені ринки збуту в країні та за її межами, а також через валютні обмеження;

- 2) відтік великої кількості кадрів з країни з ризиком їх неповернення та, як наслідок, зменшення економічної активності на внутрішньому ринку, а також високий рівень безробіття;

3) ризик дизбалансу в розвитку регіонів через релокацію багатьох підприємств та внутрішню міграцію робочої сили;

4) тимчасове блокування багатьох великих портів України та звуження логістики, що вкрай негативно впливає на розвиток експорту;

5) руйнування налагоджених в мирний час шляхів постачання продукції;

6) замороження інвестиційних проектів та відтік залучених інвестицій.

Так, враховуючи всі вищезазначені бар'єри ефективного формування та реалізації інвестиційного потенціалу України було розроблено ряд заходів щодо його посилення з урахуванням наслідків російсько-української війни наряду з можливостями для впровадження інноваційних технологій у промисловому секторі. Зобразимо модель посилення інвестиційного потенціалу України після війни на рис.3.2.

Рис.3.2 - Модель посилення інвестиційного потенціалу України після війни

Таким чином, було виокремлено три напрями посилення інвестиційного потенціалу України після війни:

1) відновлення економічного середовища,

2) вирішення традиційних проблем,

3) впровадження інноваційних технологій.

Для кожного напрямку розроблено декілька груп заходів. Так, для відновлення економічного середовища необхідним є розробка заходів з відновлення зруйнованих підприємств, підтримки малого та середнього бізнесу та стабілізації рівня зайнятості, для вирішення традиційних проблем, в свою чергу, необхідними є заходи з посилення судової системи та запобігання корупції, а для напрямку впровадження інноваційних технологій – ряд заходів з цифровізації економіки та розбудови інноваційної інфраструктури.

Першим напрямом детально розглянемо відновлення економічного середовища після війни, що полягає в поверненні до економічної діяльності всіх зруйнованих потужностей, підтримці найбільш пошкоджених сфер та досягненні всіх довоєнних показників економічної активності в країні. Для відновлення зруйнованих підприємств пропонується ряд таких заходів:

1) Надання державної гарантії щодо покриття кредиту підприємства, оформленого з метою відновлення пошкоджених потужностей, тобто на придбання основних засобів. Такий захід надаватиме підприємству право на основі беззаставного кредиту відновити свою діяльність та продовжити виробляти продукцію, створювати робочі місця та, як результат, поповнювати бюджет країни;

2) Продовження державної програми з релокації підприємств, які опинились в зоні бойових дій, на найбільш безпечну та віддалену від фронту територію України. Для досягнення найбільшої ефективності такого заходу держава має покривати транспортні витрати на переміщення потужностей такого підприємства та надати варіанти поселення його співробітників;

3) Запровадження податкових та митних пільг для пошкоджених підприємств на закупівлю нового іноземного обладнання та комплектуючих до нього. Також можливим є звільнення таких підприємств від сплати податку на прибуток на 3 роки за умови реінвестування суми податку в діяльність підприємства та проекти з його відновлення;

4) Страхування військового ризику підприємств та інвесторів. Таким чином, підприємство, що вже було пошкоджене внаслідок бойових дій та наразі відновлює свою діяльність, має отримати державне страхування ризику повторної втрати своїх потужностей в разі подальшої ескалації війни. Доцільно також запровадити державне страхування іноземних інвестицій, щоб вкладення партнерів не були занадто ризикованими для них, а війна не стала інвестиційним ембарго для України.;

5) Сприяння прискореному розвитку переробної промисловості. Зокрема до такого сприяння можна віднести обмеження експорту дефіцитної продукції за допомогою експортних мит та сприяння експорту переробної продукції в залежності від стадії її обробки, що надасть додаткового стимулу для подальшої обробки продукції на території країни та зменшить привабливість сировинного експорту.

Другою групою заходів першого напрямку є підтримка малого та середнього бізнесу в умовах війни. Важливість цих заходів обумовлюється й без того слабким довоєнним положенням МСБ на ринку країни та необхідністю створення конкуренції великим компаніям, зокрема іноземним. Спеціально для МСБ наряду з минулими заходами можна застосувати:

1) Створення платформи для забезпечення МСБ необхідною інформацією про підтримку з боку держави, зокрема розвиток порталу «Дія.Бізнес». Ця ж платформа може також включати профільні консультації щодо ліцензування діяльності МСБ. Такий захід частково відноситься до цифровізації економіки;

2) Впровадження безповоротних мікрогрантів для МСБ. Зокрема, перший мікрогрант може надаватись з метою покриття потреб для функціонування підприємства, а другий – в разі створення ним додаткових робочих місць.

Останньою, третьою групою заходів для відновлення економічного середовища України є стабілізація рівня зайнятості, важливість якої полягає в поверненні українських кадрів з-за кордону. Ця група включає:

1) Створення програми з економічної реінтеграції тих резидентів України, які покинули країну під час війни та працювали за її кордонами тривалий час.

Така програма полягає в створенні інтерактивної платформи для трудових мігрантів резидентів України щодо надання інформації з можливості повернення та працевлаштування, умов робочого місця, діяльності агентств зайнятості тощо з розміщенням всіх відповідних посилань;

2) Цифровізація Державної служби України з питань праці. Такий захід є частиною цифровізації настільки ж, наскільки він є заходом зі стабілізації зайнятості. Так, такий захід включає цифровізацію надання адміністративних послуг: автоматичне опрацювання е-документів, включаючи дані з розглянутих звернень громадян і роботодавців, а також автоматизація електронного обігу документів між підрозділами Державної служби України з питань праці;

3) Підтримка платформи для вакансій «є-Робота». Проект «є-Робота» створений Державною службою зайнятості разом з приватними агентствами зайнятості та є надійним інструментом для працевлаштування внутрішньо-переміщених осіб.

Наступним розглянемо напрям вирішення традиційних проблем, який поділяється на посилення судової системи України та запобігання корупції. Так, для посилення судової системи України єдиним шляхом є впровадження судової реформи. Слабка судова система все ще є одним з перших бар'єрів України для інвесторів, що потребує вирішення цього питання. Варто відмітити те, що судова реформа є важливим питанням не лише для залучення інвестицій, але й для Європейської інтеграції України, її міжнародного партнерства та для умов ведення бізнесу всіх резидентів країни. Зокрема можна підкреслити важливість ратифікації Конвенції про визнання та виконання іноземних судових рішень в Україні, що значно покращить інвестиційний клімат в країні та надасть інвесторам додаткового захисту їхніх інтересів.

Для зниження рівня корупції в країні необхідним є повноцінний запуск діяльності Бюро економічної безпеки України як ключового органу в боротьбі з економічними злочинами. Таким чином, необхідними є вивчення всіх законодавчих недоліків, що розділяли повноваження в сфері боротьби з економічними злочинами між декількома органами, а також реорганізація та

проведення конкурсу на посади в Бюро економічної безпеки, що унеможливить фактичне переведення всіх колишніх правоохоронців на новостворені посади та впровадить чесний конкурсний відбір споміж всіх нових кандидатів. Відповідно кінцевим шагом є напрацювання та прийняття законопроекту щодо перезапуску конкурсу до Бюро економічної безпеки.

Ще одним кроком в напрямку подолання корупції є просування системи публічних закупівель «Prozorro» та широке його використання з метою унеможливлення присвоєння державних коштів високопосадовцями в ході реалізації окремих проектів. Також систему «Prozorro» можна використати як єдину платформу для закупівлі всіх необхідних засобів для проектів з відновлення всіх сфер країни.

Останнім напрямом посилення інвестиційного потенціалу України після війни є фактичне впровадження інноваційних технологій. Умови для впровадження останніх поділені на дві групи заходів: цифровізація економіки та розбудова інноваційної інфраструктури в країні.

Так, цифровізація економіки передбачає відповідне впровадження цифрових технологій та розвиток цифрових платформ не лише на підприємствах, але й в державних установах, що інституціонально укоренить їх використання. Для підвищення рівня цифровізації країни було розроблено такі заходи:

- 1) Впровадження цифрових технологій на підприємствах та установах за допомогою грантового стимулювання. Такий підхід дозволить імплементувати новітні технології при відбудові зруйнованих сфер інфраструктури, а також сприятиме створенню державних та приватних замовлень на інноваційні продукти ІТ з фокусом на пріоритетні сфери;

- 2) Підтримка вже існуючих державних платформ та сервісів, зокрема їх використання для відновлення економічного середовища. Так, вже було наведено приклади застосування таких цифрових платформ, як «Дія.Бізнес» та «Prozorro», а також позитивні ефекти від цифровізації державних установ, які прямо стосуються економічного середовища в країні. Також повинна бути створена

інформаційна підтримка інвесторів, зокрема цифровізація діяльності державних установ, що займаються залученням іноземних інвестицій.

Розбудова інноваційної інфраструктури є останньою та надважливою для подальшого економічного розвитку групою заходів з впровадження інноваційних технологій при відновленні країни після війни. Так, до зазначеної групи входить:

1) Розбудова мережі індустріальних парків. Індустріальні парки є державним інструментом залучення іноземних інвестицій в країну, який має багато успішних прикладів застосування по всьому світу. Так, доцільним є налагодження функціонування індустріальних парків, що надасть додаткового поштовху до розвитку та інвестиційної привабливості переробній промисловості країни та інноваційній сфері;

2) Створення сприятливого клімату для залучення іноземних технологічних компаній до співпраці з вітчизняними. Такі умови призведуть до активного залучення інвестицій в сферу R&D з боку міжнародних компаній, що буде вагомим частиним відбудови інноваційної економіки;

3) Використання Фонду розвитку інновацій для відбудови постраждалих підприємств інноваційних сфер та сектору переробної промисловості із впровадженням інноваційних технологій в їх діяльності;

4) Сприяння інноваційній активності національних виробників. Зокрема впровадження фінансового стимулу для їхньої взаємодії із закладами вищої освіти та науково-дослідними установами;

5) Прийняття на законодавчому рівні стратегії з впровадження інноваційних технологій в Україні та розробка рекомендацій щодо їх застосування для вітчизняних виробників.

Таким чином, всі зазначені заходи кожного напрямку посилення інвестиційного потенціалу України в сумі доповнюватимуть один одного, сприятимуть прискореному відновленню економіки України під час та після війни на основі інноваційних технологій, поліпшать інвестиційний клімат країни, створять умови для повернення багатьох трудових мігрантів з-за кордону, сприятимуть започаткованим важливим реформам в країні. Імплементация всіх

наведених заходів сприятиме підвищенню кожної складової інвестиційного потенціалу країни за наведеною нами оцінкою. Важливо відмітити, що за таких умов вагому частину інвестиційного потенціалу України становитимуть не природні ресурси та низьке податкове навантаження, а побудована інноваційна інфраструктура, великі показники доданої вартості вітчизняної продукції та застосовані на виробництві інноваційні технології.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі теоретично узагальнено та запропоновано нові підходи до вирішення актуального науково-практичного питання, яке полягає в поглибленні теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо формування інвестиційного потенціалу національної економіки, що дає підстави для переконливих і обґрунтованих висновків.

Інвестиційний потенціал – це сукупність ресурсів та їх можливість бути перетвореними на інвестиції для забезпечення потреб національної економіки, що поглиблює роль інвестиційних ринків у напрямі розширення ролі інвестицій у розвитку національної економіки під впливом трансформаційних процесів. У результаті систематизації підходів до трактування інвестиційного потенціалу виявлено, що існує чотири підходи: ресурсний, факторний, результативний та комплексний. Ресурсний підхід не дозволяє оцінити можливість країни залучати більше іноземних інвестицій, а факторний та результативний не повністю розкривали сутність інвестиційного потенціалу. Найбільш повно відображає сутність досліджуваного поняття, комплексний підхід, за яким інвестиційний потенціал являє собою сукупність факторів країни щодо залучення інвестицій та можливість їх ефективного використання. Обґрунтовано, що формувати інвестиційний потенціал країни слід через визначення його взаємозв'язку з базовими потенціалами (природно-ресурсним, трудовим, виробничим), потенціалами трансформаційної економіки (тіньовим, інфляційним, інформаційним, політичним, іміджевим), потенціалами розвитку (науково-технічним, ринково-фінансовим, потенціалом управління), що дає змогу обґрунтувати формування груп потенціалів з метою дослідження специфіки їх впливу на розвиток національної економіки.

Проаналізовано тенденції формування інвестиційного потенціалу національної економіки і окремих його складників у довоєнний період, де визначено напрями регулювання інвестиційних процесів та дослідження

інвестиційного потенціалу через оцінку інвестицій в інновації, в дослідження інвестиційного потенціалу, в інфраструктуру інвестиційної діяльності. Доведено, що актуальним є впровадження дієвих податкових засобів (інструментів), стимулів, пільг, які б, у свою чергу, були адаптовані для умов транзитивної економіки України, та їх апробацію на всіх рівнях: на рівні підприємства, регіону, країни, а також забезпечення максимальної стабільності українського законодавства, що є необхідною передумовою створення сприятливого клімату для залучення іноземних інвестицій в Україну.

Аналіз довоєнних інвестиційних потоків України дозволив встановити, що майже половина всіх іноземних інвестицій залучалися з країн, що частково є офшорними зонами, проте законодавчо такими не визнані. Більшість інвестицій спрямовувалися до сфер добувної та переробної промисловості, що посилює розвиток економіки, а у випадку їх залучення саме до переробної промисловості, що сприяє створенню доданої вартості. Разом з цим були виявлені тенденції відтоку іноземних інвестицій з інноваційних та наукоємних сфер України, таких як R&D та ІКТ, що є перешкодою інноваційного розвитку країни, стримує імплементацію інноваційних технологій на вітчизняному виробництві та, відповідно, понижує конкурентоспроможність національних виробників на світовому ринку, понижуючи інвестиційний потенціал України.

Досліджено основні засади передумов формування механізму управління інвестиційним потенціалом економіки України, враховуючи склад чинників, базових принципів, завдань розвитку інвестиційного ринку, що відображають взаємозв'язок груп потенціалів за функціональною приналежністю, є базою для ефективного господарювання та результативного менеджменту на національному рівні та дають змогу обґрунтувати підходи до врахування впливу іміджевого та інформаційного потенціалу на інноваційні тенденції. Запропоновано дослідження інвестиційного потенціалу через модельну підтримку вибору найвагоміших чинників, що сприятиме прийняттю управлінських рішень щодо дослідження потенціалів впливу, визначення важелів впливу на потенціали впливу-реагування і формування спрямованого впливу на потенціали реагування та управлінські

підходи до формування інвестиційного потенціалу на основі процесів розбудови інвестиційного іміджу, що дасть можливість оцінити інформаційний потенціал та сформувані комплексні рекомендації щодо використання іміджевого потенціалу як важеля впливу на інвестиційний потенціал національної економіки.

Під час розробки заходів з посилення інвестиційного потенціалу України було виокремлено три напрями його посилення:

- відновлення економічного середовища, що включає заходи з відновлення зруйнованих підприємств, підтримку малого та середнього бізнесу та стабілізацію рівня зайнятості;

- вирішення традиційних проблем інвестиційного клімату України, що включає заходи з посилення судової системи та запобігання корупції;

- впровадження засад інноваційності на вітчизняних виробничих підприємствах, що включає такі заходи, як цифровізація економіки та розбудова інноваційної інфраструктури. Впровадження всіх розроблених заходів призведе до комплексного відновлення економіки України після війни та сприятиме її подальшому прискореному розвитку на інноваційних засадах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бережна І. Ю. Особливості формування інвестиційного потенціалу у трансформаційній економіці інституційний підхід. *Ефективна економіка* Дніпро. 2012 № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1528>
2. Бережна І. Ю. Формування інвестиційного потенціалу у трансформаційній економіці (інституційний підхід) : автор. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук : 08.00.01. К, 2011. 19 с.
3. Богданенко, А. Державна інвестиційна політика в системі факторів економічного розвитку України. *Публічне урядування*. (2 (17)). 15-25. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/347>
4. Бойко А. О., Височина А. В. Науково–методичний підхід до оцінки фінансового потенціалу регіонів України. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1. С. 17–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUABS_2013_1_5
5. Герасимчук З.В. Ткачук В.Р. Інвестиційний потенціал регіону: методика оцінки, механізми нарощування: монографія. Луцьк: Надстир'я, 2014. 232 с.
6. Головаш Б. Е. Інвестиційний механізм інтеграції України в європейський простір : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.02 “Світове господарство і міжнародні економічні відносини”. Тернопіль, 2010. 23 с.
7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
8. Данилишин Б. М. Інвестиційна політика в Україні. НАН України. Рада по вивченню продуктивних сил України: монографія / за ред. Б. М. Данилишин, М. Х. Корецький, О. І. Дацій. Донецьк, 2006. С. 290.
9. Дікань Л. В. Сучасні підходи до визначення поняття «інноваційний потенціал». URL: <http://e-lib.gasu.ru/vmu/arhive/2004/01/70.shtml>

10. Єлейко Я.І., Єлейко О.І., Раєвський К.Є. Інвестиції, ризик, прогноз. Львів: Львівський банківський інститут НБУ, 2010. 176 с.
11. Єпіфанов А.О., Мінченко М.В., Дадашев Б.А. Управління регіоном: навч. посіб. Суми: УАБС НБУ, 2018. 361 с.
12. Жук П. В., Сірик З. О. Інвестиційний потенціал територіальних громад: суть поняття та питання управління. *Регіональна економіка*. 2017. № 2. 16 с.
13. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово–економічний словник. К. : Знання, 2017. 1072 с.
14. Квятковська Л. А. Структурні елементи формування державної інвестиційної політики. *Наук. вісн. Херсонського держ. ун-ту. Сер. : Економічні науки*. 2016. Вип. 17 (1). С. 46–50.
15. Кобушко І. М., Чухно Р. Ю. Оцінка інвестиційного потенціалу України з урахуванням інфраструктурних змін. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. № 3. 2021. С.102-119.
16. Кобушко І.М. Стратегія розвитку інвестиційного ринку: теоретичні засади та вітчизняні реалії : монографія. Суми : СумДУ, 2012. 517 с.
17. Кобушко Я.В. Еколого–економічна оцінка відтворення інвестиційного потенціалу регіону: дис. ... канд. екон. наук. Суми, 2012. 237 с.
18. Коюда О. П., Лепейко О.П., Коюда О.В. Інвестування. К.: Знання, 2015. 452 с.
19. Кукош М. С. Концепція формування інвестиційного потенціалу регіону. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. №19. С. 66-70.
20. Леонов С.В. Інвестиційний потенціал банківської системи: методологія формування та використання : дис. ... док. екон. наук : 08.00.08. Суми, 2009. 451 с.
21. Луців Б.Л., Стечишин Т.Б. Інвестиційний потенціал банківської системи України. *Фінанси України*, 2009. № 9. 67 с.

22. Люльов О.В., Москаленко Б.А. Проблеми оцінки та управління інвестиційною привабливістю на макроекономічному рівні. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»* (SIS та ін.). 2020. № 1. С. 207–216.
23. Макарій Н. П. Оцінка інвестиційної привабливості українських підприємств. *Економіст*. 2011. № 10. С. 52–60.
24. Максимова Т. В. Державний механізм інвестиційної політики в Україні: дис. ... канд. екон. наук:25.00.02. Донецький ДУУ. Маріуполь, 2015. 291 с. URL: http://dsum.edu.ua/upload/diser/001_maksimova/004_diser.pdf
25. Манаєнко І. М. Механізм інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств електроенергетики : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 Київ, 2014. 20 с.
26. Мельниченко О. А. Механізми реалізації інвестиційної політики держави. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 1. С. 78–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2015_1_15.
27. Москаленко Б. А. Детермінанти підвищення інвестиційного потенціалу національної економіки: дис. ... к-та екон. наук: 08.00.03. Сумський державний університет. Суми, 2021. С.232.
28. Москаленко Б. А. Дослідження впливу якості державного управління на залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України. Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко–управлінські, правові та соціокультурні аспекти : зб. матеріалів Міжнар. наук.–практ. конф. Чернігів : ЧНТУ, 2019. С. 694.
29. Москаленко Б., Боровик О., Решетняк Я. Інвестиційний потенціал національної економіки: бібліографічний аналіз. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. № 2. С.62–75.
30. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/>
31. Олександренко І. В. Оцінка інвестиційного потенціалу регіонів. *Регіональна економіка*. 2019. №3. С.80-91.

32. Офіційний сайт Держстату України. Інноваційна діяльність промислових підприємств України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_idpp_dop.htm

33. Офіційний сайт Мінекономіки. Інвестиції в Україну та відновлення економіки. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=62bfd716-8665-4a4c-9e2d6325ba53b3c8&title=InvestitsiiVUkrainuTaVidnovlenniaEkonomiki>

34. Офіційний сайт Національного Банку України. Статистика зовнішнього сектору України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external#5>

35. Пілько А.Д., Грабовецька Г.Д. Модель оцінки інвестиційного потенціалу регіону. *Проблеми економіки*, 2017. № 4. 219-224 с.

36. Покатаєва К. П. Теоретичні аспекти визначення категорій «інвестиційний потенціал» та «інвестиційна привабливість» URL: <http://www.smartcat.ua/RegionEconomic/Debenture.shtml>. (дата звернення: 05.01.2020).

37. Поліщук Є.А. Роль функціональних учасників в інвестиційному процесі. Вісник кредитно-економічного факультету Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана: Зб. наук. праць / Відп. ред. М.І. Дибба. К.: КНЕУ, 2011. Вип. 1. С. 170–184.

38. Поліщук Є.А., Нагорна О. В., Василюшен Ю. В. Ризики як чинники небезпеки інвестиційної діяльності небанківських фінансових установ. Ринок цінних паперів. 2015. № 9–10. С. 44–55.

39. Потенціал. Словник української мови : веб-сайт. URL: <http://sum.in.ua/s/potencial>

40. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>

41. Прямі іноземні інвестиції в Україну. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2022/>

42. Пшенична В. П. Особливості формування та розвитку механізму реалізації державної інвестиційної політики в Україні. *Економіка та держава*. 2010. №6. С. 59–61.

43. Розвиток інвестиційного потенціалу регіону як об'єкт державного регулювання. Публічне управління: теорія та практика : збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. Х. : Вид-во «ДокНаукДержУпр», 2013. Вип. 1 (13). 184 с.

44. Руденко О. А. Зміни в наукових засадах інвестиційного менеджменту – особливості ринкової трансформації в Україні. Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал Чернігівського національного технологічного університету Чернігів: ЧНТУ, 2015. № 3 (3). С. 290-295.

45. Руденко О. А. Критерії визначення пріоритетів інвестиційної політики держави. *Вісник Донецького університету економіки та права*. Донецьк: ДонУЕП, 2014. № 2. С. 70-75.

46. Руденко О. А. Особливості формування інвестиційної стратегії розвитку економіки України. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Черкаси: ЧДТУ, 2015. Вип. 39. Ч. I С. 18-23.

47. Руденко О. А. Формування інвестиційного потенціалу національної економіки: автореф. дис. ... канд. екон.наук. / Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2018. 22 с.

48. Руденко О. А., Іванова Є. О., Соколова А. В. Оцінка інвестиційної привабливості та інноваційної результативності. Науковий вісник Херсонського державного університету Серія: Економічні науки. Херсон: ХДУ, 2017. Вип. №27. Ч. 2 С. 107-111.

49. Сілюкова С. М. Розвиток інвестиційного потенціалу регіону як об'єкт державного регулювання. *Публічне управління: теорія та практика* : збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. Харків : Вид-во "ДокНаукДержУпр". 2013. Вип. 1. С. 140-146.

50. Титаренко Н.О., Поручник А.М. Теорії інвестицій: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2010. 160 с.
51. Тищенко В. Ф. Методичний підхід до оцінювання потенціалу публічно–приватного партнерства. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. Серія : Економічні науки. 2014. № 1. С. 27–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vcndtue_2014_1_6
52. Фінансові інструменти державної політики економічного розвитку в Україні: монографія / за ред. С. М. Шкарлет, В. Г. Маргасова, Ю. В. Ружицький. Чернігів : ЧНТУ, 2018. 201 с.
53. Ходжаян А. О., Руденко О. А. Концептуальні засади реалізації державної інвестиційної політики. Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць. Київ: 2021. Вип. № 8 (159). С. 40-45.
54. Шамота Г. М. Особливості інвестиційного потенціалу України на сучасному етапі розвитку економіки. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/26.pdf
55. Шевердіна О. В. Інвестиційна політика України як об'єкт державної економічної політики. *Публічне управління: теорія та практика*. 2017. №4 (12). С. 111–117.
56. Cole M. A., Elliott R. JR., Zhang L.Y. Foreign direct investment and the environment. In A. Gadgil & T. P. Tomich (Eds.). *Annual Review of Environment and Resources*. 2017. Vol. 42. P. 465–487.
57. De Melo M., Denizer C., Gelb A., Tenev S. Circumstance and Choice: The Role of Initial Conditions Policies in Transition Economies. *World Bank Policy Research Working Paper*. 1998. Vol. 15 (1). DOI: <https://doi.org/10.1596/1813-9450-1866>.
58. Dunning J. H. The eclectic (OLI) paradigm of international production: past, present and future *International Business and the Eclectic Paradigm: Developing the OLI Framework*. *International Journal of the Economics of Business*. 2003. Vol. 8 (2). P. 173-190. DOI:10.1080/13571510110051441.

59. Erdogan A.M. Foreign direct investment and environmental regulations: a survey. *J Econ Surv.* 2014. Vol. 28 (5). P. 943–955.
60. Gini index (World Bank estimate, 2019). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>
61. Moskalenko B., Donlagic A. The Impact of FDI Inflow on the Environment: a Case of the Baltic–Black Sea Region Countries. *SocioEconomic Challenges.* 2020. No 4 (4). P. 151–159.
62. Porter G. Trade competition and pollution standards: «race to the bottom» or «stuck at the bottom»? *J Environ Dev.* 2009. Vol. 8 (2). P.133–151.
63. Rezza A. A. A meta–analysis of FDI and environmental regulations. *Environment Development Economy.* 2015. Vol. 20 (2). P. 185–208.